

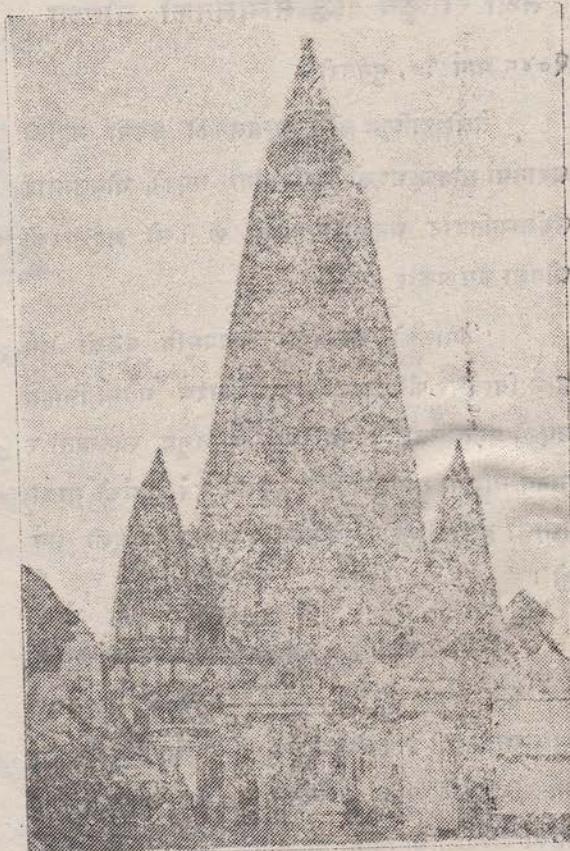
नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स

आनन्दभूमि

THE ANANDA-BHOOMI (BUDDHIST MONTHLY)

घरभित्र

१. बृह-बचन	१
२. सम्पादकिय	२
३. मानव-धर्मिकार एवं विश्वशान्ति...	३
४. के बृहधर्म हिन्दूधर्मको शाखा हो र ?	६
५. पुत्र तथा आमा-बाबूलाई शिक्षा	१०
६. भौतिकवादी बृह र बौद्धधर्म	११
७. किसमप्स हम्फे	१४
८. शान्ति	१८
९. Zen : Neither Religion...	२०
१०. छेनसांगया यात्रा बृहत्तान्त् येरवाद	२४
११. पञ्चबृह भजन	२६
१२. सुखया लंपू	२७
१३. बौद्ध-गतिविधि	२८

(बुद्धगयास्थित महाबीद्ध चैत्य)

एक प्रतिको रु. ३। वार्षिक प्राप्तक शुल्क रु. ३०। प्राजीवन प्राप्तक शुल्क रु. ३००।

बुद्धसम्बत् २५३५
वैषालीसम्बत् १११२
वर्ष १९

मिलापुन्ही ★
पोहेलाख्व ★
अक ६ ★
वॉल १९

विक्रमसम्बत् २०४८
1992 A. D.
Vol. 19

मास
January
No. 9

१०. लुम्बिनी विकास कोषको कानूनी व्यवस्था र पुनर्गठनलाई यो सम्मेलन स्वागत गर्दै बौद्धहरूमा आएको गुरुत्वर दायित्व आ-आपनो क्षेत्रबाट तनमन-चनले नियाउन यो सम्मेलन सबैसँग जोडार अघोल गर्छ ।

तेश्रो राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलनको घोषणा

२०४५ मार्च १०, सुनसरी ॥

तेश्रो राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलनको रूपमा यहाँको धरानमा सम्पन्न भएको सम्मेलनना भएको घोषणालाई सर्वसम्मतिबाट अनुमोदन गरेको छ । सो अनुसारको घोषणा यस प्रकार छ —

‘नेपालको आदर्शपुनर शावयमुनि बुद्धको धर्म आज विश्वभर फैलिएको एकमात्र कारण यसमा निहित भएको ध्रजतान्त्रिक अवधारणा, ध्यतिगत स्वतन्त्रता र मानव मात्रमा समानता हो । बृद्धधर्म कुनै धर्मको शाखा प्रशाङ्का होइन, बरु एक स्वतन्त्र र महान् विश्वको धर्म हो ।

शील, समाधि र प्रज्ञामा आधारित जीवन र सर्वोत्कृष्ट जीवन हो भनी बृद्धले दिनुभएको उपवेशको आधारमा हामी प्रत्येकले आपनो जीवनशीलीको विकास गर्ने राज्य कुनै पनि धर्मित अवेक्षित रहनहुँदैन र रहेका राज्यका बहुजाति, बहुभाषिक र बहुधार्मिक जनतामा एकले अकाको शोषण हुन सक्ने भएको ले राज्यको समिधान कुनै एक धर्मसँग सम्बद्ध हुनबाट अलगिनु पर्ने आवश्यकतामात्रि सम्मेलनका सहभागीहरूले आपना बृद्धारणा व्यक्त गर्दछ ।

बृद्धधर्मलाई सरस, सरल र सुगम वरीकाले जन

जनता प्रचार गरी व्याख्यणक यम सबल पार्न यस धर्मको प्रचार-प्रसार गनु पनि कुरामा सम्मेलनले सबै संग अनुरोध गर्दछ ।

शताब्दी शताल्दीदेखि दलित, पीडित र शोषित जनजातिका बाजुभाइ दिदी-बहिनीहरूले बहुदलीय प्रजातान्त्रिक पुनर्जागरणमा सास फेर्ने पाए जस्तै आर्थिक साँस्कृतिक र राजनीतिक क्षेत्रमा पनि समान अवसरको बातावरण सूझना गरी सरकारी क्षेत्रबाट विशेष प्रयत्न हुनुपर्ने आपनो स्पष्ट धारणा अभिव्यक्त गरेको छ । राष्ट्रिय जनगणनामा लिइएक जाति, भाषा र धर्मालभ-बीहरूको तथ्याङ्क यथावृतीया प्रकाशित गर्ने तथा श्री ५ को सरकारको संचार माध्यम र शैक्षिक पाठ्क्रममा बृद्ध, बृद्धधर्म र बौद्ध-संस्कृतको समुचित स्थान पाउनु पर्ने दृढता व्यक्त गर्दछ । उच्च शिक्षामा बुद्धोलोजी र बुद्धिष्ट स्टडीजको व्यवस्था आउंदौ शैक्षिक सबदेखि होस भन्ने यो सम्मेलन माग गर्दछ ।

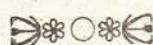
चरित शुद्ध नभैकन जीवन शुद्ध हुँदैन र चरितको शुद्धता धर्मको निरपेक्ष मानवाले अध्ययन गरी पालन गर्न सक्नुमा छ । बृद्धले मानवमात्रमा समभाव राख्नुपर्ने कुरामा जोड दिनु भ जातले होइन कर्मले मानिस बाह्यण र चाण्डाल हुँले भन्ने उपदेश दिनु भएको बाट बृद्धधर्मको अनुसरणबाट मानिस शोषित र पीडित अवस्थामा रहनुपर्ने निश्चित छ ।

यस तृतीय बौद्ध धर्म सम्मेलन सगौरव घोषणा गर्दछ कि नेपालको गौरव भएको बृद्धको धर्म र सगरमा-धोलाई प्रचार र प्रसारद्वारा जनतामा जागृति त्याई राष्ट्रको विकास हुनुपर्छ । अतः श्री ५ को सरकारले संविधानमा निहित धार्मिक स्वतन्त्रतालाई सही रूपमा [बाकी कभरक । अन्तिम पेजमा]

आनन्दभूमि

प्रधान-सम्पादक
भिक्षु अश्वघोष

व्यवस्थापक

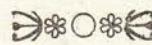
भिक्षु मैत्री

सम्पादक
सुवर्ण शाक्य
फोन नं २-१२८५५
पोष्टबक्स नं. १४१८

कार्यालय
'आनन्दभूमि'
आनन्दकुटीविहार
पोष्टबक्स नं. ३००७
स्वयम्भू, काठमाडौं
फोन नं. २-७१४२०

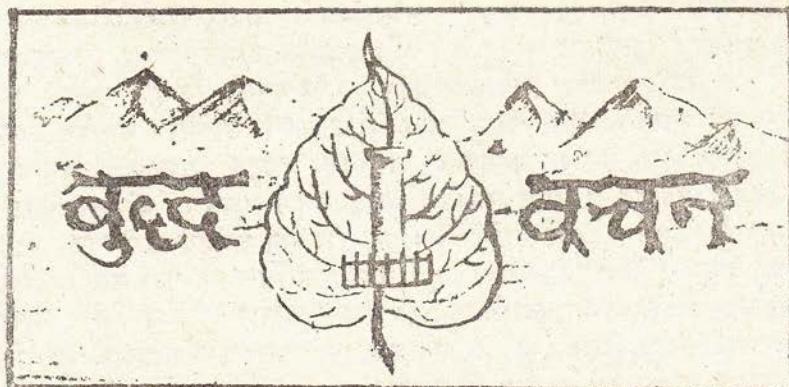

व्यवस्थापन सहयोगी
आमणेर कोण्डञ्ज

प्रकाशक
आनन्दकुटी विहारगुठी
आनन्दकुटी, काठमाडौं

नगर-कार्यालय
श्रीघःविहार
नःघल टोल
काठमाडौं।
फोन नं. २-२७१५०

मलाई गालीगन्यो, मलाई कुट्यो, मलाई हराइदियो र मेरो बस्तु लग्यो भनेर
जसले आप्नो मनमा बराबर विचार गर्दैन, त्यसको मनमा वैरभाव शान्त हुन्छ ।

नेपालमा मात्र होइन कहीं पनि हिन्दूधर्म भन्ने छैन । 'हिन्दू' शब्द सिन्धुको अपभ्रंश भई 'हिन्दू' भएका हुन् भन्ने सान्है मान्न सकिने खालको तर्क रहेको छ । भारतका पुरानो धर्म मा वैदिक अनि शैव, वैष्णव आदि हुन् । भारतमा फस्टाएका धर्महरूमा जैन, सीख र बौद्धधर्म पनि हुन् । भारतमा प्रवेश गरी शासन जमाएका बहिरिया धर्ममा मुस्लिम र इसाई पनि रहेका छन् । यसले भारत एउटा विविध धर्मविलम्बीले बास गरेको क्षेत्र भएको छ । इसाई र मुसलमा नी धर्मबाट अलग गर्न जैन सीख, बौद्ध शैव आदि धर्मको समूहलाई 'हिन्दू' भन्न थालियो । यसको आधार हिन्दूस्थानमा फस्टाएका धर्म हुनाले हो भनिन्छ ।

हिन्दूधर्म भन्नाले यी धर्महरू हुन् भनिएतापनि जैन, सीख र बौद्ध आदिले आफलाई जैन, सीख र बौद्ध नै भन्दछन् । राष्ट्रिय तथ्यांक संकलन हुँदा हिन्दू र मुस्लिममात्र भनिदैन अपितु विविध धर्मको उल्लेख हुन्छ । नेपालमा पहिले शैव र बौद्धमात्र भनिने गरिन्थ्यो र पछि हिन्दू र बौद्ध भनिन लाग्यो । शाक्त, शैव र वैष्णवले आफूलाई हिन्दू भने । नेपालमा बौद्धको अनुयायी भई शाक्त समेत रहेका ले आफू नाई बौद्ध भन्न थाले । यसरी नेपालमा हिन्दू र बौद्ध धर्म गरी दुई धार्मिक विभाजन स्पष्ट रह्यो । बौद्धधर्मविलम्बीले शक्तिवादलाई समेत अनुमोदन गरेको ले यहाँ धार्मिक सहिष्णुता र धर्मको नाममा कुनै प्रकारको झगडा विवाद रहेन । यसको मूलकारण दुवै धर्मकाले शक्तिवादलाई ग्रहण गरेको ले नै हो ।

यसो भएर पनि बौद्धले आफूलाई हिन्दू कहिल्यै भनेन र शैवले वा वैष्णवले आफूलाई बौद्ध भनेन । नेपालको राष्ट्रिय तथ्यांक संकलनमा 'हिन्दू' र 'बौद्ध' भनी दुई प्रायकमा तथ्यांक लिने गर्दै आएको छ । सो अनुसार नेपालमा सरकारी स्तरबाट 'हिन्दू' र 'बौद्ध' को छुट्टाछुट्टै आँकडा प्रकाशित गर्दै आएको छ । यसले स्पष्ट सिद्ध पार्दछ कि बौद्ध हिन्दू होइनन् । बौद्धलाई हिन्दू भन्नु पनि उचित छैन । हिन्दूधर्म भन्नाले त्यसभित्र जो जस्तो धर्म निहित रहेतापनि बूद्धधर्म अन्तर्निहित छैनन् । बूद्धधर्मको मूल आशय अनित्य, दुःख र अनात्म हो । हिन्दूधर्म भनिने कुनै पनि धर्म यस आशयबाट अलग छैन् । नित्य, सुख र आत्मबाद नै अरु धर्मको मूल आशय रहनाले हिन्दू अन्तर्गत बूद्धका सिद्धान्त कहिल्यै नरहने कुरा तिढू छ ।

बौद्धहरू आज राज्यलाई निरपेक्ष गराउन चाहन्छन् । यसको कारण आपनो मूल थलो मातृभूमिलाई एउटै धर्मको संज्ञा दिइनु आपनो अस्तित्वप्रति प्रहार गरेको भन्ने ठानेका छन् । बौद्धको पनि मूल थलोलाई हिन्दूमात्र भनिनु कुनै पनि प्रकारले उचित नठान्न यो स्वाभाविक हो । बूद्धधर्मविलम्बी र अरु धर्मविलम्बीमा विवादको प्रश्न खडा भएको 'हिन्दू' शब्दले हो । यसले राज्यलाई निरपेक्ष भन्न नचाहने भएमा 'हिन्दू' शब्द संविधानमा उल्लेख नगरिनु आवश्यक छ । बौद्धले हिन्दूधर्मलाई कहिल्यै अनादर गर्दैनन् । शान्तिका अपद्रूत बूद्धका अनुयायीहरू आपनो मात्र ठूलो भनेर विवाद उठाएर अशान्ति मचाउन चाहेदैनन् । यसले बौद्धहरू नेपाललाई बौद्ध अधिराज्य कायम रहोस भन्ने कहिल्यै चाहेदैनन् । यस राज्यका धर्महरू शरीरका हात खुटा अंग भए कै राज्यका अंग बन्नु भन्ने बौद्धहरू चाहेन्न । नेपाली धार्मिक परम्परा जसरी चलिआएको छ । उस्तै चाहन दिएमा प्रजातन्त्रको लागि कुनै अपठ्यारो स्थिति उत्पन्न हुने नै छैन, निरपेक्ष हनुपर्च भन्ने आवाज पनि आउँदैनथ्यो होला । मुखको भनाइ एउटा र गराइको ढंग अर्कै भएपछि बौद्धहरूले चित दुखाएर जागृत भएका हुन् । अतः हिन्दू बौद्ध वा कुनैपनि अधिराज्य नभनी नेपाललाई स्वतन्त्र र अंतिभाज्यमात्र उल्लेख गरी नेपालअधिराज्य भनिदिनु नेपालमात्रको लागि कल्याणको बाटो हुनेछ । सापेक्ष वा निरपेक्षको कुरै नल्याउन हिन्दू वा बौद्ध अधिराज्य नभन्न नितान्त आवश्यक छ ।

मानव-अधिकार र विश्वशान्तिको एक प्रभुख आवश्यकता धर्मनिरपेक्षता

-गेहेन्द्रमान उदास “पोखरेली”

कटूर परंपरावादीहरू शान्तिको स्थिति केवल प्रभुत्व र शक्तिको भरमा कायमा रहन सक्छ भन्छन्। तर यस्तो कटूर विश्वास र परंपराको शाश्वतता नभएको तथ्य आधुनिक इतिहासले मात्र होइन प्राचीन इतिहासले पनि देखाइसकेको छ। प्रभुत्वाद अधिनायकबाद चाहे त्यो धार्मिक होस् वा राजनीतिक, सामाजिक होस् वा आर्थिक, त्यसले शाश्वत शान्ति र सम्पन्नता त्याउन सक्तैन किनभने त्यसमा मानवीय चेतनायुक्त स्वतन्त्रता र समानताको मुखमा बुझो लगाएको हुन्छ; रचनात्मक हात-खट्टा बाँधिएको हुन्छ र कलात्मक हृदयलाई क्षत-विक्षत पारिएको हुन्छ। त्यतिमात्र होइन स्वयं प्रभुत्व-वादीहरूमा मानवता ह्लासभएर दानवता आएको हुन्छ, चेतना हराएर अन्धविश्वास छाएको हुन्छ जसले गर्दा उनीहरूले आफूलाई मान्छेभन्दा मायि राखेर आडम्बरी देवत्थको पूर्वाग्रह लिइरहेको हुन्छ। यस्तो सामाजिक बातावरणमा कसरी शाश्वत शान्ति स्थापना हुन सक्छ? जहाँ मानवीय चेतनामा आधारित स्वतन्त्रता-समानता र सम्पन्नताको सामाजिक जीवनको उपहास हुन्छ, र त्यस्तो बातावरणलाई बलात्कार गरिएको हुन्छ, त्यहाँ मानव अधिकार र शान्ति कहाँबाट प्राप्त हुन सक्छ र?

आज विश्वले यो कुरो इतिहासबाट र स्वानु-

भवाट समेत बोध गरिसकेको छ। मानवीय चेतनामा आधारित र प्रभुत्वमावरहित सहअस्तित्वबान् सामाजिक जीवन नं व्यक्तिदेखि विश्वसम्मको लागि शान्ति र मानवअधिकार कायम राख्ने मार्य हो भनेर त्यतातिर उन्मुख मझहेछ। यसै सिद्धान्त र व्यवहार अनुरूप विभिन्न धर्म सम्प्रदाय, संघ-संस्था-समाज आदिको मैत्रीपूर्ण ऐचिन्द्रिक एकता स्थापना गर्ने कार्य लिएर विश्वजनसत लागि सकेको छ। संयुक्त राष्ट्र संघले आज ‘मानव विकास’ को जुन नवीनतम नारा दिइरहेछ त्यो यसै तथ्यभित्र समाहित छ। यही तथ्यको अनुरूप करीब एक डेढ महिनाअघि काठमाडौंमा सम्पन्न भएको धर्म र शान्ति विषयको चौथो एसियालीं सम्मेलनले विभिन्न धर्मका बीचमा सूचना आदान-प्रदान गर्नुपर्ने आवश्यकता बोध गरेको पनि छ। उपर्युक्त सबै तथ्यबाट धर्मनिरपेक्षताका विचार, व्यवहार र भावना ने विश्वशान्ति र मानवअधिकारको आधारभूत सत्य हो भन्ने कुरा स्पष्ट हुन्छ।

अब धर्म निरपेक्षता के हो? यसबारे यहाँ चर्चा गर्नुपर्ने देखिन्छ। सबभन्दा पहिले यसको अर्थ अरुमाथि प्रभुत्व जमाउन नखोज्नु नै हो। आपनो अस्मितामाथि प्रभुत्व जमाउन नखोज्नु ‘निरपेक्षता’ हो। धर्मनिरपेक्षताको अर्थ आपनो

धर्मप्रति सापेक्षता र अन्य धर्मप्रति तटस्थिता ग्रहीत्
हस्तक्षेप नगर्नु नै आजको व्याख्या हो ।

यसलाई आज्ञ स्पष्ट पार्न यसको दुई अर्थलाई प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । एक, कसैको दवाव र अन्धविश्वासमा नपरी स्वतन्त्र चिन्तनद्वारा आपनो धर्मलाई धारण गरिरहनु र अन्य धर्म र धर्मविलम्बीमाथि प्रभुत्वजमाउन नखोज्नु । आपनो धर्मलाई जसरी आफुले अस्तित्वबान् गरिमामय र आस्थायुक्त मानिन्छ, त्यसरी नै अन्य धर्म र धर्मविलम्बीहरूको बीचमा सम्बन्ध हुन्छ भनी बुझेर सहश्रस्तित्वमा रहनु । दोस्रो अर्थ, संसारमा जे जिति धर्म छन् सबैप्रति आदर भाव राखेर बिचार र व्यवहारबाट समानता प्रस्तुत गर्नु । यी दुवै अर्थको संयुक्त तात्पर्य धर्मको विरोध गर्नु वा धर्म नमान्नु भने कहिल्यै हुँदैन । बल सबै धर्मसँग मैत्री भावले अस्तित्वबान् भई बस्नु भन्ने हुन्छ । यसको मतलब अनेकतामा एकता राख्नु; तर एकलौटी प्रभुत्वभाव र पूर्वाग्रह नलिनु नै विश्व-शान्ति र मानवश्रधिकारको बातावरण बनाउनु हो । हुनपनि सर्वसाधारण जनजीवनलाई हेँयौं भने यो तथ्य हिजो पनि यिथो र आज पनि विद्यमान रहेको स्पष्ट छ । तिनीहरू जुनसुकै धर्म र सम्प्रदायका हुन्, स्यसलाई पूर्वाग्रह र प्रभुत्वभाव नलिएर आपनो दैनिक जीवनमा आपसमा शान्तिपूर्ण र सहयोगपूर्ण सामाजिक जीवन बिताएको र बिताइरहेको देखिन्छ । यसरी शाश्वत शान्तिमा रहेका सर्वसाधारलाई धार्मिक ठेकेदार नेताहरूले जूठो कुरा गरेर, दिशाख्रम पारेर आपनो प्रभुत्वाकाङ्क्षी स्वार्थ सिद्ध गर्न आपसमा झगडा खडा पाउँन् । उदाहरणको लागि पोहरसाल तराईमा नेपालको समस्या नै नभएको रामजन्मभूमी र वावरी मस्तिष्कको शर्काको देशको झगडालाई “राम-ज्योतिको” नामबाट जुलुस गरेर तराईमा मित्याइयो । सरल र मैत्रीभावले बसेका

सर्वधारण नेपाली हिन्दू र मुसलमानहरूको बीचमा झगडा-मारपिट मच्चाए । यी प्रभुत्वाकाङ्क्षी कटूर हिन्दूहरूले नेपाललाई “हिन्दूअधिराज्य” बनाएर जनमानसलाई सन्त्वासयुक्त पारेको पारेकै छ ।

यसरी तिनीहरूले धर्म र धार्मिक सम्प्रदायका कुरालाई बडो उत्तेजक र प्रभुत्वाकाङ्क्षी बनाएर समाजको शान्ति र मानवश्रधिकारलाई पहिले जस्तै दबाउन खोजिरहेको छ । धर्मको नाममा राजनीति गरेर भोट हत्याउने र सत्तालाई हड्डपने प्रयास तनि भइरहेको देखिन्छ । उदाहरणको लागि हिन्दूस्थानको कटूर हिन्दूवादी भारतीय जनतापार्टीलाई प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । त्यही जनतापार्टीको आडमा नेपालका कटूरहिन्दूहरूले हिन्दूस्थानलाई हिन्दूराष्ट्र बनाउने नारा नेपालको माटोबाट दिन थालेका छन् । (हेर्नुस्, “हिन्दू-राष्ट्र” हिन्दू संस्करण पत्रिका मिति २०४८ भाद्र पृ ११-१२) । त्यति मात्र होइन त्यही पत्रिकाले धर्मनिरपेक्षको अर्थ ‘अधर्म, धर्ममा विश्वास नराल्ने आदि भनेर [पृ.२] अपूर्ण ऐतिहासिक प्रभाण दिने दुःसाहस गर्दै सरल एवं धर्मप्राण जनताको हृदयलाई विचलित पार्ने दुष्प्रयत्न गरेको छ । उक्त अर्थलाई खण्डन गर्ने प्रभाण हिन्दूस्थानको मद्रास राज्यको उच्चतम न्यायलयको न्यायधीशले धर्मनिरपेक्षताको व्याख्या गर्दै यसको अर्थ अधर्म वा धर्म-विरोध नभएको भनी दिएको तिर्णयलाई प्रस्तुत गर्न सकिन्छ । [हेर्नुस् गोरखापत्र, कातिक ५ गते २०४८ सम्पादकीय] विभिन्न धार्मिक सम्प्रदायका बीच साम्प्रदायिक सद्भावना र मानवीय सामाजिक जीवन विकास गर्ने हेतुले हिन्दूस्थानका बिदान्, राजनीतिज्ञ र समाजसेवक आदि विशिष्ट व्यक्तित्वहरूले हिन्दूस्थानलाई धर्मनिरपेक्ष राष्ट्र बनाई विश्वशान्ति र मानवश्रधिकारको मार्ग विकास

गर्नमा ग्राणी भूमिका खेलेर हिन्दूस्थानलाई गरिमामय बनाएको मा पनि प्रशंसा गर्नु त क्ता, उल्टो उक्त हिन्दू राष्ट्र पत्रिकाले आलोचना र दोषारोपण गरेको छ । यो कुरा कहाँसम्म खेदजनक र बिडम्बना पूर्ण छ, शान्तिप्रेसी र मानवाधिकारका पक्षपाती जनमानसले छनुभव गर्ने कुरा हो ।

विश्वशान्ति र मानवाधिकारको सम्मान तथा परिपालनको लागि मानिस-मानिसमा, धर्मधर्ममा र राष्ट्र-राष्ट्रमा सबमन्दा पहिले प्रभुत्वाकाङ्क्षा र सेना, एवं शस्त्रास्त्रको होडबाजी र प्रयोगको अन्त्य हुन् आवश्यक छ । त्यसपछि आपसी विश्वास सद्भावना, निर्भय, सहार्थितत्व र सहयोगको भावना एवं प्रवृत्ति काथम राख्ने र विकास गर्ने बातावरण बन्द्ध र त्यसको लागि प्रतिबद्धता राखिनुपर्छ । यस्तो विचार र अठोटलाई ध्येयित्वा राष्ट्रसम्ममा संप्रेषित गर्ने धर्मनिरपेक्ष बातावरणले सबमन्दा प्रभावपूर्ण भूमिका खेल्छ । त्यसकारण कुनै देशले आफूलाई धर्मनिरपेक्ष भनी घोषणा गरेको होस् वा नगरेको होस् त्यहाँको सरकार र समाजमा धर्मनिरपेक्ष-भावना, विचार र प्रवृत्ति आउने पर्छ । आजको जुनसुकै

राष्ट्रमा पनि विभिन्न धर्मावलम्बी र सम्प्रदायका नागरिकहरू रहेका छन् । उनीहरूमा राष्ट्रियता जागृत राख्न र नाशिक जीवनलाई देशप्रति बफादार एवं आस्थायुक्त बनाइराख्न राज्यहरू धर्म निरपेक्ष हुने पर्छ र त्यस्तो प्रवृत्ति अपनाउने पर्छ ।

धर्मनिरपेक्षताको विचार, ध्यवहार र मावना सामाजिक जीवनमा लागू हुँदै गएमा ऐटा राष्ट्रमा मात्र होइन विश्वको कुना-कुनामा मानवीय गुणमा आधारित धार्मिक सहिष्णुता, आस्मिता र सहार्थितत्वान् संस्कृतिको विकास हुनेछ । यसको प्रभाव जनता [वृहत्तर समाज] द्वारा सञ्चालित राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक सबै क्षेत्रमा परेर चेतनशील र सहिष्णु संस्कार एवं संस्कृतिको विकास हुनेछ; अशान्तिमय अधिनायक-वादी विश्वास र संस्कार हराउँदै जानेछ । अनि विश्वशान्ति र मानवाधिकारको आश्वत रूपले मानव-जगत्लाई सार्थकतातिर उन्मुख गराउने छ, जुन कुरा बुद्ध जस्ता संसारका सबै धर्मप्रवर्तकहरूले आपनो जीवन-कालमा सोचेका थिए ।

लोकनीति

बुद्धिमान् मानिसले आपनो धनसम्पत्ति नाश भएको, आपनो मनमा भइरहेको ताप, आपनो घरको दुश्चरित्र, आफूलाई ठगेको कुरा र आफूप्रति भएको अपमान अर्कालाई प्रकाश नगर्न् ।

[वर्ष १६ अङ्क ७ बाट क्रमशः]

के बुद्धधर्म हिन्दूधर्मको शाखा हो र ? (खण्डनको मण्डन सहित)

-तिलकभानु गुभाज

मेरो किताबको नाम 'के बुद्धधर्म हिन्दूधर्मको शाखा हो र ?' राखिएको ले त्यस विषयमा मेरो मन धरमर रहेको कुरा गंगाधरले ठोकुवा गर्नुभएको रहेछ । त्यसरी एउटा कुरा देखनासाथ प्याच्च भन्ने उहाँको स्वभाव नै रहेछ । कुनैबेला मलाई प्रजातन्त्रको हत्यारा होकि भन्ने धारणा बनाउनुभयो तर एक छिनपछि आफैले त्यो कुरा गल्ती महशुस गर्नुभयो । म र मेरो किताबसम्बन्धी उहाँको धारणासा शुरूमा नै गल्ती सावित भै सकेको छ । (हेतुहोस् पेज १ पक्कि ११ र १२) त्यस्तो विद्वान्‌लाई अरु के भन्नै ?

किताब पूरा पढेर, यहाँ दिइएका बुद्धाहरु केलाएर प्रमाणहरु कस्ता छन्, ती सबै श्रध्ययन गरेर मेरो मन धरमर छ भन्नुभएको भए राख्नु हुने थियो । शीर्षक हैरेमा उहाँले प्याच्च भन्नुभयो । मेरा कतिपय बुद्धाहरु उहाँको खण्डनमा उलेख गर्नु भएको छैन । केही बुद्धाको खण्डन गर्न खोजनुभएको छ, तर त्यसको ठोस आधार दिनुभएको छैन । कुनै कुराको शब्दजाल बिछ्याएर छोड्नुभएको छ । खण्डनको ठोस प्रमाण चाहिन्छ । त्यस्तो ठोस प्रमाण त्यो खण्डनमा छैन । एउटा Layman ले लेख्ने लेख लेखेर खण्डन गर्न खोजनु आपनै योग्यतालाई गिराउनु हो । उहाँको त्यो खण्डन कुन स्तरको छ भन्ने कुरा विद्वान् पाठकहरूले मूल्यांकन

गरिसकेका छन् ।

मैले के बुद्धधर्म हिन्दूधर्मको शाखा हो र ? भनेर किताबको नाम राख्नुको मतलब अरु पक्षको तक ह विचारलाई पनि स्थान दिनु हो । मेरो त्यो प्रजातान्त्रिक विचार हो । वैज्ञानिक पढुतिको सानो नमुना हो तर गंगाधर पराजुलीलाई मेरो त्यो प्रजातान्त्रिक विचार किम पचला र ? अरुको प्रजातान्त्रिक उदारता र सहिष्णुतालाई कमजोरी ठाप्नु पुनरुत्थानबादी प्रतिगामीहरुको स्वभाव नै हो । जहाँसम्म मन धरमरको प्रश्न छ, त्यस विषयमा विज्ञ पाठकहरूले निस्पक्ष विश्लेषण गँयो भने हामी दुइजनामध्ये कसको मन धरमर रहेछ भन्ने कुरा धर्मज्ञ देख्नेछन् । गंगाधरले आपनो पुस्तिकामा आपनो धर्मको नाम साधारण धर्मसा लेख्दा चलन चलतीमा जै “हिन्दूधर्म भनेर लेखनुभएको छ तर जब उहाँले बुद्धधर्मलाई आपनो धर्मको शाखा भनेर भन्न खोजनुहुन्छ, त्यसबेला हिन्दूधर्म भाव भन्दा उहाँलाई अप्तेरो लाग्छ, केही नमिले जै लाग्छ, मनमा केही खसबस हुन्छ र उहाँ “विशाल हिन्दूधर्म लेखन पुरानुहुन्छ । अर्थात् ‘बुद्धधर्म हिन्दूधर्मको शाखा हो’ भन्नुहुन्छ । त्यस्तै जब इसाई र मुस्लिमधर्मलाई कुरा धुमाई फिराई [आपनो धर्म ठूलो बमाउने उद्देश्यले] आपनै पोल्टामा हुक्का

हुन् [पेज ४ को पंक्ति ५ र ६] भन्न खोजनु हुन्छ, त्यसबेला हिन्दूधर्ममा त्यो 'विशाल' थपेर पनि उहाँको मन आफ्नो मान्दैन र उहाँले 'विशाल' र उदार हिन्दूधर्म [पेज ४ को पंक्ति ४, ५ र ६] प्रयोग गरेको पाइन्छ। कुनै ठाउँमा 'हिन्दूधर्म' कुनै ठाउँमा 'विशाल हिन्दूधर्म' र अझ कुनै ठाउँमा 'विशाल र उदार हिन्दूधर्म' भनेर लेखन्यापने उहाँको बाध्यताले नै उहाँको मन धरमर छ भन्ने कुरा प्रमाणित गर्दैछ।

त्यस विषयमा उहाँको मन धरमर रहेक्छ भन्ने कुराको प्रमाण उहाँको खण्डनपुस्तिकाको पेज नं., ४ पद्मा अरु प्रष्ट हुन्छ। मेरो इसाई र मुस्लिमधर्मलाई हिन्दूधर्म को शाखा किन भनिएन भन्ने प्रश्नको उत्तरमा पेज ४ को १० र ११ र १२ पंक्तिमा उहाँ लेखनु हुन्छ— यसको उत्तरजनतासँग छ। जनताले इसाई र मुसलमान आदिलाई हिन्दू भनेर बौद्धहरूलाई हिन्दू भन्यो।'

फेरि गंगाधर जस्तो दर्शनशास्त्रीले सत्य र तथ्य के हो, त्यो नवताई 'जनताले यसो भन्यो' भन्नुको तात्पर्य के हो? फेरि जनता भनेको को हो? हजारो हजार बौद्धहरू जसले बुद्धधर्म हिन्दूधर्मको शाखा मान्दैनन्, के उनोहरू जनता होइनन्? गंगाधरमार्का हिन्दूमान जनता द्वाने अरु जनता नै नहुने छुट्टै परिमाणा पनि गंगाधरको शब्दकोषमा छ कि क्या हो? के यस्तै कुराले मेरो किताबको खण्डन हुन्छ? के यही उहाँको प्रमाण?

त्यसपछि उहाँले लेख्नुभएको छ— विदेशी कूटनीतिपूर्ण कुरको जालमा फंसी बुद्धि भुटिएका केही मुट्ठीभर व्यक्ति बाहेक सबै बौद्धहरूले आफूलाई हिन्दू मानो गौरवको अनुभव गरेकै छन्। (पेज ४ को पंक्ति १२, १३, र १४)

गंगाधरको त्यो कुरा पनि सफेद क्षृऽ हो। कुनै पनि बौद्धले आफूलाई हिन्दू मान्दैन। यदि कुनै बौद्धहरूले आफूलाई हिन्दू मान्छन् भने त्यो गलत हो, उसको अज्ञानता हो। कमजोरी हो किनभने बौद्ध बौद्ध नै हो, हिन्दू होइन। कसले आफूलाई हिन्दू मान्छ भने त्यो बौद्ध नै होइन। नेपालको संविधान, कानून र विधिव्यवहार सबैले बौद्ध र हिन्दूलाई ग्रलग—ग्रलग गरी छुट्ट्याएको छ भने बौद्धहरू कसरी हिन्दू हुन्छन्? म सोधू—के गंगाधर बौद्ध हुन्? गंगाधरले आफूलाई बौद्ध भन्न चाहन्नन् भने एक जना बौद्धले आफूलाई हिन्दू किन भनोस्? गंगाधर जस्ता विद्वान् हरूको यस्तै एकतर्फी, आन्तःधारणा, गलत प्रचार र अहंपत्ताले गर्दा कतिपय जनजातिका मानिसहरूले बृह्मणज्ञाहीको विरोधमा खुल्लमखुल्ला विद्रोह गर्दैछन्। अझ पनि उहाँहरू हात्रै जात ठूलो, अर्काको सानो, हात्रै धर्म ठूलो, तिम्रो धर्म शाखा हो भन्दै अरुलाई तुच्छ गर्दै गए भने त्यसको परिणाम अरु भयानक हुनेछ।

जहाँसम्म बौद्धहरूको बुद्धि भुटिएको कुरा छ, हामीले विदेशीबाट आपनो बुद्धि भुटिएको कति श्रनुभव गरेका छैनो। बौद्धहरूको बुद्धि भुट्ने यदि कोहो छन् भने त्यो गंगाधर जस्ता तथाकथित विद्वान् हरू हुन् भन्ने कुरा इतिहास प्रमाणित छ। उहाँहरू जस्ताको दोहोरो भूमिकाले बुद्धधर्मको विकासमा अवरोध आएको छ। उहाँहरू एकतिर साखुल्य भै गौतम बुद्ध बिष्णुको नवाँ अवतार हुन् भन्ने प्रचार गर्नुहुन्छ भने अर्कोतिर त्यही अवतारको धर्म फैलिएला भन्ने डरले अनेक छेकबारहरू हाल्नु हुन्छ। त्यसकारण उहाँहरूको त्यो प्रचारभित्र समानताको सिद्धान्त छैन, बाबारीको अववहार छैन, र सबमन्दा

ठूलो कुरा त्यसमिक्र अपनत्वपन ने छैन । त्यसैले उहाँहरू कहिर्यै बुद्धिविहारमा गएर पञ्चशील ग्रहण गर्दैनन् । उहाँहरूले बुद्धलाई विष्णुको अवतार भन्नु बुद्धवाद भन्नलाई होइन, बुद्धको सिद्धान्त ग्रहण गर्नलाई होइन, बुद्ध विष्णुभन्दा सानो हो भनेर देखाउनलाई हो र अनीश्वरवादी बुद्धलाई ईश्वरको अवतार बनाएर उसको सिद्धान्तलाई बन्चरोले प्रहार गर्नलाई हो, नव जसले ईश्वरको अस्तित्व स्वीकार गरेन, उनलाई ईश्वरको अवतार भान्नुको तात्पर्य के हुन सक्छ ? त्वसकारण त्यो भनाइ भित्र षडयन्त्र छ, जालझेल छ, स्वार्थनिहित ब्राह्मणहरूको चाल छ र आफूमाथि पर्ने दाउ छ ।

बुद्ध जन्मेको देश नेपालमा बुद्धधर्ममाथि के कस्ता दुर्व्यवहारहरू गरिएका थिए भन्ने कुरा इतिहासले देखाएको छ । मैले त्यो कुरा केही आफ्नो पुस्तिकामा उल्लेख गरिसकेको छु । सध्यकालमा पण्डित कीर्तिनाथ उपाध्याय कान्तकुञ्ज ब्राह्मणको समेत सहयोग र सल्लाहले राजा जयस्थिति मल्लले सुधारको नाममा सामाजिक, धार्मिक, र जातीय सुधारका अनेक विधि विधानहरू बनाएर जातपातको भ्रेदभाव नमान्ने बौद्ध समाजभित्र अनेक जात र जातिको प्रादुर्भाव गरिदिए । उनले बहाल-विहारमा बस्ने बौद्धमिथुहरूलाई राजाज्ञा जारीगरी जबर्जस्ती विबाह गर्न लगाए । त्यसो गर्दा बौद्ध समाजभित्र के कस्तो भयो होला भन्ने कुरा अहिले कल्पना गर्न पनि सकिँदैन । यस किसिमले जयस्थिति मल्लले बौद्ध समाजचित्र मिथु भिक्षुणी भन्ने चलन लोप गराए ।

त्यसबेला बौद्धहरूलाई नास्तिक, कुतार्किक, कुमति र मूर्ख समेत भनेर स्तम्भ अभिलेख लेख्न लगाइएको कुरा काठमाडौंको हाँडिगाउँ सत्यनारायण स्थानमा

पाइएको छ ।

राणाकालमा आएर बुद्धधर्ममाथि भेरहेको अन्याय र अत्याचार अरु बढेको प्रतीत हुन्छ । राणा प्राइमिनिष्टर जंगबहादुर राणाले बौद्ध विहार कब्जा गरेर त्यहाँ भएका किताबहरू सडकमा फालि दिएका थिए ।

चन्द्रशम्शेर प्रधानमन्त्रीको पालामा एउटा कानून बन्यो । त्यस कानून अन्तर्गत शिवमार्यो [त्यस बेलासम्म पनि हिन्दूधर्म भन्ने चलन प्रचलित थिएन] बौद्धधर्ममा गएमा दण्ड, जरीवाना र जेल जानुपर्ने, प्रावधान बनाइयो तर बौद्धधर्मालम्बीले शिवमार्य अपनाएमा केही नहुने असमान र पक्षपातपूर्ण कानून बन्यो ।

चन्द्रशम्शेर र जुद्धशम्शेरको पालामा बौद्ध मिथुहरूलाई पटक पटक देश निकाला गरियो । मिथुहरूले बौद्धयात्रा अभियोगमा जेलको सँजाय भोगनुपरेको थियो र जेलमा नेल र हथकडी समेत लाएर बस्नुपरेको कुरा बौद्धहरूले बिसेका छैनन् ।

बौद्धहरूको विरोधमा के कस्ता कृयाकलाप भए र भित्रभित्रे के कस्ता प्रचार गरिन्थ्यो भन्ने कुराको रहस्यो द्वाटन एक पटक श्री ५ विभुवनबाट आनन्दकुटी विहारमा मिथु अमृतानन्द समक्ष गरेको थियो । मौसूफबाट नेपाल भाषा[निवारी]मा हुक्म भएको थियो—हामीलाई स्वस्मूमा जान हुन्न भनी राखेको छ । त्यसो भएतापनि हामी यहाँ आयो । मनमा कुनै पाप चिताएर होइन । त्यसकारण हामीलाई केही त हुन्न होला ?

कोही मान्छे बौद्ध होलान् र बुद्धधर्ममा जालान् भनेर के कस्ता अमहरू फेलाउने रहेछन् भन्ने कुराको यो सानो उदाहरणमात्र हो । इतिहासमा यस्ता धेरै कुरा भएका छन् । राजालाई समेत त्यसो भन्नेहरूले अरूलाई के भन्नेहोलान् ।

गोपालवंशावलीमा त कुनै राजा बौद्ध भएभा
पुनर्भित्र भएर मर्द समेत भनिएको छ ।

यस्ते यस्ते छलकपट जालझेल र भ्रामक कुराह-
रुले गर्दा बौद्धधर्म संबन्धमा धेरै मानिसहरूमा भ्रमधारणा
छ । बौद्धहरूमाथि कहिले प्रशासनिक दबाव, कहिले
पक्षपातपूर्ण असमान कानूनको प्रयोग र कहिले राजाज्ञाको
जाँतोमा समेत पिलिसन्‌पर्दा बौद्धहरुले आपनो मौलिक
परंपरा ध्यानपरेको थियो । बौद्धहरुले पनि यो राज्ञी
बुझनुपरेको छ कि यस बीच अहिंसावादी बौद्धहरु हिंसा-
वादी पनि भए, बौद्धधर्ममा ग्रनेक विकृतिहरू आए । ती
विकृतिहरूलाई अब क्रमशः हटाउन् बौद्धहरुको कर्तव्य
हो । इतिहासका ती तीता अनुभवबाट हामीले पर्याप्त
शिक्षा लिनुपरेको छ र आपनो सत्मार्ग आफैले
पहिल्याउनुपरेको छ ।

२००७ सालमा प्रजातन्त्र आएपछि बौद्धधर्मको
प्रचार प्रसारमा केही सुविधा आएको थियो । त्यसबेला
केही उल्लेख कामहरू पनि भए तर पछि पंचायती
व्यवस्थाले देशलाई एकतर्फे रूपले हिन्दू धर्मिराज्य
बनाएपछि बौद्धहरुलाई फेरि क्रमशः भिन्नभित्रै पेत्ने र
दबाउने काम शुरू भयो । बौद्धधर्मको विकास देखन नचा-
हनेहरुले लुम्बिनी गुरुयोजनाको काम कावहीहरू जाना-
जान ढिलाई गरिरहेको कुरा अब मायिलो स्तरका
घ्यक्ति सबैलाई थाहा भै सकेको छ ।

पोखराको फेवाताल पारी छन्दु थुम्कोमा निर्माण
भएको शान्ति स्तूप भत्काइयो । त्यसको निर्माता मीन-
बहादुर गुरुङ र उहाँको छोरा कुण्ठबहादुर गुरुङलाई
क्रमशः १८ महिना र ६ महिना जेलमा राखियो ।
स्तूचाटार र लुम्बिनीमा पनि शान्तिस्तूप बनाउन

आनन्दभूमि

दिइएन । यी सबै किन र के कारणले भए भन्ने कुराको
रहस्य अब क्रमशः खत्तेछ । बौद्धहरुले त्यसका कारण-
हरू राज्ञीरी बुझ्दै आएका छन् । त्यसकारण आजका
बौद्धहरुलाई कसले कागले तिच्छो कान लग्यो भन्यो
भन्देमा आपनो कान नछामी कागको पछि दौडनेवाला
छैनन् । हाम्रा सहदर्मीहरुको बुद्धि कसले भूट्दैछ भन्ने
कुरा हामीलाई राज्ञीरी थाहा छ । भेष बदलेर, छद्मभे-
षी भएर, किताबको नाम फेर्दै वितरण परेर अब ज्ञान्या-
उने प्रयास नगर्नु नै राज्ञो हुनेछ ।

तर के गर्ने, लायेको बानी कसरी जाने ? गंगा-
धर पराजुलीले लेखनुपरेको छण्डन पुस्तिका नै यसको
ज्वलन्त उदाहरण हो । त्यो पुस्तिकाको नाम एकतिर-
बौद्धधर्म विशाल हिन्दूधर्मको एक शाखा हो भनेर लेखि-
एको छ भने अर्को भित्रको पानामा “महात्मा बुद्ध स्वयं
नै हिन्दू हुनुहुन्थ्यो र बौद्धधर्म पनि विशाल हिन्दूधर्मको
एक शाखा हो – एक चिन्तन” भनेर लेखिएको । उहाँको
आपनो किताबको नाम पन्ना – पन्नामा छटाछटै राखे
पनि मलाई केही भन्नुछैन ।

तर त्यसको लगत्तै त्यही पुस्तिकाको गातामाद्र
फेरेर ‘बौद्धमार्गाहरुले बुझीदिनुपर्ने कुराहरू’ नाम राखेर
वितरण गरिएको छ । एउटै किताबको नाम फेरीफेरी
वितरण गर्नुको तात्पर्य के हो ? बौद्धधर्म विशाल हिन्दू
धर्मको शाखा हो भनेर प्रकाशित किताब पाठकहरुले
वास्ता राखेनन् रुचि देखाएनन् भनेर पछि बौद्धमार्गाहरुले
बुझिदिनुपर्ने कुराहरू भन्ने नाम राखेर वितरण
गर्नु नै बौद्धहरुको बुद्धिभूट्ने प्रयास हो । गंगाधर
पराजुली आफैले जवाफ दिउन् – के यो बौद्धहरुको बुद्धि
भूट्ने प्रयास होइन ? बौद्धहरुको बुद्धि कसले कसरी
भूट्दैछ भन्ने कुराको यो ज्वलन्त उदाहरण हो । गंगाधर

पुत्र तथा आमा-बाबूलाई शिक्षा

भगवान् स्वयम्भू ज्योतिरूप
शरण नेपालको धर्मराज ।

जस्ता विद्वान् हरूले यो कुरा राम्ररी बुद्धनुपर्दछ कि आज़-
का चेतनशील बोद्धहरूले अब आपनो कुरा राम्ररी
बुझेकाछन् । आजका बोद्धहरूले आपनो धर्मको कुरा
याहा पाउन, जान्न र सिवन विद्यर्मीलाई गुरु स्थापना
गरिराख्नुपर्ने आवश्यकता छैन । गंगाधर जस्ताहरूले यो
कुरा राम्ररी बुद्धनुपर्दछ कि त्यो जमाना गयो, सिद्धियो,
समाप्त भयो ।

गंगाधर पराजुलीले मेरो ज्ञानको कुरा पनि
कोट्याउनुभएको रहेछ । धर्मको अध्ययन सम्बन्धमा मेरो
कुनै प्रमाणपत्र छैन तर मैले जे तिकेको छु, जानेको छु,
ह्यो विद्यर्मी गुरुहरूबाट होइन, आपनै धर्मका गुरुहरूबाट
तिकेको छु, उहाँहरूले लेखनुभएका किताबहरू पढेको छु र
जानेको छु । यसमा मलाई गर्व छ ।

आनन्दभूमिको सूचना

लेख पठाउने महानुभावले डिको नभएको,
नबुङ्लिने अक्षर भएको, कुत्रो कागतमा लेखेको,
दुबैतिर लेखेको र कार्बोन वा फोटोकपी अस्पष्ट
भएको लेख नपठाउन अनुरोध छ ।

दुश्मन चित्त परलाई हेने
पछिको सोच्दा दुःखफल हुने
सज्जनलाई दुर्जन भन्ने
लोकमा यसरी भन्न नहुने ।

चित्त छ जसको स्वच्छ नखोज्ने
उही चित्तले दुःख पनि हुने
समाधि शीलले पूर्णता हुने
पण्डितलोकको संगत चाहिने ।

‘गृहोविनय’ पुस्तक चाहिने
गृहस्थहरूले पढ्नुपर्ने
सन्तानलाई सुख दिन खोज्ने
आमा-बाबु पनि संलग्न हुने ।

अनुवादक - दिव्यरत्न तुलाधर

भौतिकवादी बुद्ध र बौद्धधर्म

-पुरुष शाकयवंश

चक्र, श्रोत, ग्राण, जिह्वा र काय यी पाँच इन्द्रियहरू “नाम-रूप” मध्ये “रूप” समूहमा अन्तर्गत पर्छ । यो “रूप” समूहमा भएका इन्द्रियहरूमा ठोस रूपले रहेको अनुभवगर्न सकिन्छ । त्यस्तै मन पनि एक इन्द्रिय हो । यो नाम-रूपमध्ये “नाम” समूहमा पर्छ । यो अतिसूक्ष्म भएकोले “रूप” समूहका इन्द्रियहरू जस्तै प्रत्यक्ष अनुभव गर्न सकिन्दैन र देख्न पनि सकिन्दैन तर यसको आकृते सत्ताभएको स्वीकार गर्नु आवश्यक छ । जस्तो कुनै अमिलो पदार्थ देख्छौं वा अनुभव गर्छौं तब अनायास मुखमा पानी उच्चे र आउँछ । यो प्रायः सर्वलाई अनुभव भएको विषय हुनुपर्छ । प्रत्यक्षरूपमा आँखा र जिब्रोको बीचमा कुनै सीधा सम्पर्क छैन । आँखा एक छूट्टै अंग हो र त्यस्तै जिब्रो पनि । आँखाले कुनै अमिलो पदार्थको सम्पर्क हुनासाथ जिब्रोमा पानी उअनुपर्न आवश्यकताको आचित्य देखिन्दैन । यो पानी उअनुपर्न एउटा रहस्य हुनुपर्छ र छ पनि । त्यो रहस्य हो मन विना मन इन्द्रियहरू आपाङ्ग हुन्छन् । उदाहरणको निम्नि कुनै विषयमा तल्लीन भएको अवस्थामा मानिसले आपनो अगाडि घटेका घटनाहरू चालपाउदैन, ठूलोस्तरले चिच्चाएको चिख सुन्दैन किनकि त्यस व्यक्तिको मन । त्यसनिच्चत समयमा त्यस स्थानमा अवस्थित छैन र कुनै अरु विषयमा तल्लीन छ र काहो अन्ते छ । मनले एक समयमा एउटासात्र काम गर्न तक्छ । त्यस व्यक्तिको

त्यस निच्चित घटना घटेको समयमा अर्को कुनै विषयमा तल्लीन भएको कारणले त्यो घटना देख्न र सुन्नसकेन । यो प्रायः मानिसको दैनिक जीवनमा घटिरहने घटनाहरू मध्ये हो । यसबाट इन्द्रियहरू खालि साधनमात्र हुन् र सुख्य देख्ने, सुन्ने इन्द्रिय सक्रिय गराउने काम मन को हो र विना मनको स्पर्श इन्द्रियहरू आपाङ्ग छन् भन्ने तथ्य स्वतः प्रमाणित भएको छ । उदाहरणको निम्नि टेलिमिजन र रिमोट कन्ट्रोल (*Remote Control*) लाई लिन सक्छौं । रिमोट कन्ट्रोलले टेलिमिजन खोल्ने, निभाउने, स्वर ठूलो गर्ने, रङ्ग फिका र गाढा गर्ने र एक च्यानलबाट अर्को च्यानलमा परिवर्तन गर्ने इत्यादि गर्छ । हेर्नेमा यो एउटा आश्चर्य लाग्ने प्रकृया छ किनकि टेलिमिजन र रिमोट कन्ट्रोलको बीचमा कुनै सीधा सम्बन्ध छैन । त्यहाँ न कुनै तारको जडान भएको छ न कुनै अरु पदार्थको ने तर टाढा टाढासम्म पनि रिमोट कन्ट्रोल-द्वारा टेलिमिजनलाई सजिलै सँग सञ्चालन गर्छ । यो रिमोट कन्ट्रोल र टेलिमिजनको सम्बन्ध मन र इन्द्रियहरूको सम्बन्ध जस्तै छ । यो दुवैमा आँखाले देख्न नसबने अदृश्य तरङ्गद्वारा सञ्चालन भएको छ । तसर्थ मन अथवा चेतना केवल प्रतिविम्बयात्र नभई तरङ्ग अथवा पदार्थको रूपमा अवस्थित छ ।

मगदान् बुद्धको भनाइ अनुसार मन एक चेतन पदार्थ हो । यो जन्म जन्मान्तरको कर्मफलबाट विकसित

भएको संस्कार र वर्तमान कर्मको फलबाट छिन छिन प्रतिष्ठित नयाँ नयाँ चेतना उत्पन्न हुन्छन् । चेतनाबाट संस्कार बनाउँछ र संस्कार र वर्तमान कर्मको फलबाट नयाँ चेतना उत्पन्न गर्छ । यही प्रकृयानिरन्तर चलिरहन्छ ।

आधुनिक विज्ञानबादीहरूले अणुकोवर्तमा अणु तथा अणुको तरङ्ग पत्तालगाएर जुन आधुनिक विज्ञानमा सफलता हासिल गयो त्यसमा खास अचम्म हुनुपर्ने विशेष कारणहरू देखिँदैन । जति भगवान् बुद्धारा २६०० वर्ष पहिले अणुका कणहरू र अणुको तरङ्ग पत्तालगाउनु भएकोमा थियो । आधुनिक विज्ञानले अणु तथा अणुको तरङ्ग पत्तालगाउनुमा धेरै समय र धेरै वैज्ञानिकहरूको अनेक परिधमको साथतार्थ धेरै आधुनिक उपकरण र प्रयोगशालाको प्रकास्त मदत पाएको थियो । आज पनि त्यस अणु तथा अणुको तरङ्गलाई देखनको निमित्त आधुनिक उपकरण र प्रयोगशालाको आवश्यक छ । त्यसकारण आधुनिक विज्ञानले पत्तालगाएको त्यति महत्त्वको हुन सकेन जति भगवान् बुद्धले उपकरण र प्रयोगशाला बिना नै केवल आपनो अनुभूतिद्वारा २६०० वर्ष पहिले अणु तथा अणुको तरङ्ग पत्तालगाउनुमएकोमा छ । भगवान् बुद्धारा केवल भौतिक “रूप” समूहको अणु तथा अणुको तरङ्गमात्र पत्तालगाउनुमएको मात्र होइन यो “रूप” समूहमन्दा सब गुणा सानो “नाम” समूहको मन अथवा चेतनाको तरङ्ग पदार्थ पनि पत्तालगाउनुमएको छ । आज विज्ञान पनि उक्त मन अथवा चेतनाको तरङ्ग पत्तालगाउने बाटोतिर अवश्य अग्रसर भई अगाडि बढेको छ तर अपशोच आजसम्म पनि सफल हुनसकेको छैन । तसर्थ विज्ञानको निमित्त पनि यो क्षेत्र अति गहन विषय भनेको छ । जनसाधारणको निमित्त अवश्य यो विषयमा ज्ञान हुनु सम्भव नभएको मात्र नभई

प्रायः असम्भव नै छ । यसकारण वैदिक धर्मको प्रतिष्ठित वित्त धर्मग्रन्थ भनिमानिएको श्रीमद्भगवत्गीताको रचना गर्ने व्यासलाई प्रतिक्षण नयाँ उत्पन्न हुन र पुरानो विलाएर जानेमा विश्वास छैन भने त्यसबेला जनसाधारणले कसरी बुझ्ला र कसरी विश्वास गर्न? श्रीमद्भगवत्गीतामा लेखेको यो निम्न श्लोकबाट प्रष्ठ हुनेछ ।

अथ चैनं नित्यजातं नित्य बामन्येस मृतम् ।
तथापि इवं महाबाहो नैवं शोचितुमर्हसि ॥

(यदि तिमी यस आत्माको नित्य जन्मने नित्य मरण नै मान्नु तैनि है महाबाहु, तिचो निमित्त शोकको कुनै कारण छैन) यस ग्रन्थको श्लोक बोध गर्नको निमित्त लेखेको तात्पर्यमा उक्त श्लोक वैभाविक मत्तलाई लक्ष्यगरेर लेखेको भनि उक्त ग्रन्थमा टिप्पणी गरेको छ । वैभाविक बौद्धधर्मको शाखा भएको ले र यो नित्य जन्मने र नित्य मनै बाणी भगवान् बुद्धको महाबाहो भएको ले यो भगवान् बुद्धलाई नै लक्ष्यगरेर लेखेको भनी जान्नुपछं ।

भगवान् बुद्धलाई भौतिकबादी बुद्ध भनेको माघेरेजसो महानुभावहरूले मलाई साम्यवादमा आस्था भएको व्यवित भनी विचार गयो होला कारण आज भोलि कुनै कुनै किञ्चुहरूले मावसंवाद बूद्धधर्मको अतिनजदिक भएको तर्क दिएको पाइन्छ । त्यस्तै कुनै कुनै कम्युनिष्ट नेताहरूले मावसं र ऐङ्गेलसलाई बोधिसत्त्वको संज्ञा दिएको र कुनै कुनै कम्युनिष्ट समर्थक बूद्धहरूले मावसंते धर्म अक्रिम हो भनेको नराङ्गो दृष्टिले भनेको होइन अथवा धर्मलाई होच्याउने अभिप्रायले भनेको होइन भनी वकालत समेत गरेको पाइन्छ । मैले कम्युनिष्ट समर्थकको दृष्टिले भगवान् बुद्धको धर्म पूर्ण भौतिकवाद

मनेको त होइन । भगवान् बुद्ध तथा अहंत् भिक्षुहरूको निमित्त भगवान् बुद्धद्वारा प्रतिपादन गरेको धर्म भगवान् बुद्धको समयमा पनि भौतिकवादसँग साम्य छ, आजपनि त्यतिनै छ । भगवान् बुद्ध तथा अहंतहरूको निमित्त कुनैपनि भौतिक पदार्थ अनभिज्ञ छैन । प्रतिक्षण उत्पन्न हुने र दिनाएर जाने अणुकण र अणुतरङ्गहरू भगवान् बुद्ध र अहंतहरूले प्रत्यक्ष आफ्नो देहमा उत्पन्न भएको र नासभएर गएको साक्षात् अनुभव गरेको विषय हो । बुद्धको यो भौतिकवाद भक्तिवाद होइन । भक्तिवाद र देवत्वको विरोधि भएर पनि यो नास्तिकवादी होइन । यही नै यस भौतिकवादको विशेषता हो । जसरी जन्म अन्धाले यस विश्वमा अवस्थित रङ्गी विरङ्गी रङ्गहरूको विषय ज्ञान जति प्रयास गरेपनि अवलोकन र बुझन सबैन ठीक त्यस्तै अतिसूक्ष्म अणुकण र अणुतरङ्ग जनसाधारणले जति प्रयास गरे पनि बुझन सबैन र केवल अहंत् भएपछि मात्र यसको अनुभूति हुन्छ । यसरी यो भौतिक वाद जनसाधारणलाई बोधगराउने कुनै साधनको रूपमा विकल्प नै साथै भगवान् बुद्धको भौतिकवाद न नास्तिकवाद न भक्तिवाद नै भएको ले यस दुई बादको अन्तर्मा अवस्थित गराई भृष्टममार्ग नामकरण हुनगएको हुनुपर्छ ।

भगवान् बुद्धद्वारा प्रकाशमा ल्याउनु भएको मन अथवा चेतनपदार्थ भएको मा आजसम्म कुनै बैज्ञानिक प्रमाणित जुटाउन समर्थ भएको छैन । तसर्थ यस विषयलाई केहिसमयको निमित्त नासोको रूपमा अलग पन्छाओ र “रूप” समूहमा भएको भौतिक पदार्थलाई विचार गर्तै त्रुत विज्ञानद्वारा पूर्ण प्रमाणित गरिसकेको छ । यही

विज्ञानले प्रमाणित गरेको आधारमा यस “रूप” समूहलाई पूर्ण भौतिकवाद प्रमाणको आधारमा पनि निर्वचक भएर पूर्ण भौतिकवादको वकालत गर्न सक्छौं । अब प्रश्न छ मन अथवा चेतनालाई पदार्थ मान्ने वा नमान्ने? कारण चेतना अथवा मनको प्रवाह पदार्थ भएको मा बैज्ञानिक प्रमाण जुटाउन समर्थ भएको छैन । व्यावहारिक दृष्टिबाट हेर्दा सबै क्षेत्रमा विज्ञानले जस्तै ठोस प्रमाणको आधारमा मात्र सत्यमान्न सकिन्दैन र उचित पनि छैन । कुनै कुनै अवस्थाहरूमा परिस्थिति, वातावरण र पहिलेको इतिहासलाई आधार बनाएर पनि हेर्नुपर्ने हुन्छ । जस्तो भगवान् बुद्धद्वारा पत्तालगाउनु भएको अतिसूक्ष्मतम पदार्थको ज्ञानलाई लिन सकिन्छ । आजभन्दा २६०० वर्षपहिले भगवान् बुद्धद्वारा उपकरण, र प्रयोगशालाको मदत बिना अणु र अणुको तरङ्ग पदार्थको रूपमा भएको पत्तालगाउन कम आश्चर्यको विषय होइन । विज्ञानले अणु र अणुमा भएको भौतिक पदार्थ पत्तालगाउनको धेरै वर्ष भएको छैन केहि शताब्दी मात्र भयो । त्यस्तै भगवान् बुद्धद्वारा भौतिक पदार्थहरू तरङ्गको रूपमा छ भनी - निम्न श्लोकमा उल्लेख गरेको छ । “सबै प्रज्जनितो लोको सबै लोको प्रकस्तितो ।” (सबै लोक प्रज्जनिते प्रज्जनित छ, सबै लोक प्रकस्तिते प्रकस्तित छ) । यस बाट प्राप्त हुन्छ कि यस संसारमा भएका सम्पूर्ण पदार्थहरू तरङ्गे तरङ्गे छन् । यसबाट यो सिद्ध हुन्छ कि भगवान् बुद्धभन्दा आजको आधुनिक विज्ञान धेरै पछाडि परेको छ ।

[क्रमशः]

क्रिसमस हम्फ्रे

-रत्नसुन्दर शाक्य

यूरोपमा विशेषतः इङ्गलैण्डमा बुद्धधर्म प्रचार प्रसार गर्नेमा अग्रगाथ स्थानको रूपमा रहेको संस्था ने “The Buddhist Society of London” थियो । यस संस्था अहिलेसम्म पनि एक प्रमुख संस्थाको रूपमा एवं गतिशील हुनुको मुख्य कारण यस संस्थाका संस्थापक महोदयको जीवनभर सम्मनको त्याग र तपस्या थियो । यहाँ हुनुहुन्छ क्रिसमस हम्फ्रे (Christmas Humphre) ।

वहाँको जन्म एक जज (Judge) पुत्रको रूपमा सन् १८०१ मा लण्डनमा भएको थियो । वहाँ पनि आप्तो ग्राह्यत्वन पश्चात् शुरूमा वकिल (Barrister) हुनु भयो । सन् १८२८ देखि वहाँ पनि न्यायाधीश (Judge) को रूपमा नियुक्त हुनुभएको थियो । जुन पदमा वहाँ अवकाश (Retire) नभए सम्म (सन् १८७६) रहनुभयो ।

१७ अर्बको उमेरमा बुद्ध धर्म सम्बन्धी फ्रांसिस पायने (Francis Payne) ले दिनुभएको व्याख्यान र आनन्दकुमार स्वामी “Buddha and the Gospel of Buddhism” भन्दे गर्नेको ग्रन्थको ग्राह्यत्वन पश्चात् बुद्ध धर्ममा प्रभावित हुनुभएका क्रिसमस हम्फ्रे ले बुद्धधर्म प्रचारार्थ आफूले पनि एउटा संस्था १६ नवेम्बर १८२४ का दिन स्थापना गर्नुभयो । शुरूमा संस्थाको नाम “The Buddhist Lodge” राखिएको थियो । यस

संस्था स्थापना गर्नुप्रयाडि देखि क्रिसमस हम्फ्रे र लण्डन स्थित ‘Theosophical Society’ का एक सदस्य हुँदै आइरहेको थियो । अतः वहाँले यस संस्था (The Buddhist Lodge) ‘थियोसोफिकल सोसाइटी’ को एक शाखाको रूपमा स्थापना गरेको थियो ।

सन् १८२६ मा ‘The Buddhist Lodge’ थियोसोफिकल सोसाइटीबाट अलग भयो । त्यस वर्ष देखि ने ए.सो. मार्च (A.C March) को सम्पादकत्वमा “Buddhism in England” नामक एक मासिक पत्रिकाको पनि प्रकाशन कार्य शुरू गर्नुभयो । यछि यसको सम्पादक स्वयम् क्रिसमस हम्फ्रे हुनुभएको थियो ।

सन् १८३२ मा भिक्षु राहुल सांकृत्यायन र आनन्द कौशल्यायन लण्डन (इङ्गलैण्ड) मा धर्मप्रचारार्थ जानुभएको बेला क्रिसमस हम्फ्रे तथा वहाँको सभाले विशेष स्वागत गरेको थियो ।

१५ अक्टोबर १८३२ का दिन भिक्षु राहुल सांकृत्यायनले आफूले तिब्बत (पहिलो तिब्बत यात्रा सन् १८२६-३०) बाट ल्याएका सारा चित्रपट (Thanka) हरू लण्डनस्थित “बुद्धविहार” मा प्रदर्शन गर्नुभएको थियो जुन प्रदर्शनीको उद्घाटन क्रिसमस हम्फ्रे ले गर्नुभएको थियो ।

इङ्ग्लॅण्डमा बुद्धधर्म प्रचार प्रसार गर्नको निमित्त सिर्फ क्रिसमस हस्पेनावाद सक्रिय हनुभएको थिएन वहाँको धर्मपत्नी पनि त्यतिकै उत्साहित थिइन् ।

सन् १९४३ मा “The Buddhist Lodge” “The Buddhist Society of London” को रूपमा परिणत भयो । यसे वर्षदेखि The Buddhist Lodge ले प्रकाशन गर्दै आएको “Buddhism in England” भन्ने मासिक पत्रिकालाई पनि “The Middle Way” को रूपम परिणत गरी प्रकाशित गर्दै लानुभएको थियो ।

“The Buddhist Society of London” अष्टको केही वर्षवाददेखि त्यस संस्थाले लण्डनमा सम्पूर्ण बुद्धधर्मालम्बीहरू सम्मिलित भई बैशाखपूर्णिमाका चिन ‘क्रिसमस’ (क्रिश्चियनहरूको पवित्र दिन) को बराबरीमा धूमधारका साथ उत्सव मनाउंदै आएको थियो । यसो गर्नको निमित्त यस समाले आफ्ने एक विहारको पनि विसर्ण गरिसकेको थियो, जुन विहार हिंडे पार्क (Hyde Park) को उत्तरतर्फ लायनचेस्टर द्वार (Lancaster Gate) नामक स्थानवा अवस्थित थियो । यस समाले एउटा बौद्ध पुस्तकालयको पनि स्थापना गरिसकेको थियो ।

सन् १९४६ मा ‘लण्डन बौद्ध संघ’ (Buddhist Society of London) का अध्यक्ष हस्पेले दक्षिण पूर्वका (सदूर पूर्वीय) धेरै जसो बौद्ध राष्ट्रहरूमा ज्ञान गर्नुभएको थियो । यी राष्ट्रहरूमा ज्ञान गर्नु भन्दा आगाडि सन् १९४५ मा वहाँले त्यस्ता १२ वटा बौद्ध सिद्धान्तहरूको प्रतिपादन गर्नुभएको थियो, जसलाई सम्पूर्ण बौद्धधर्मालम्बीहरूले स्वीकार गर्दै आएका छन् ।

‘Twelve Principles of Buddhism’ को रूपमा प्रकाशित भएको वहाँका ती विचारधारा (वाद) लाई तत्कालै १४ वटा साषामा अनुवाद भई प्रकाशित भएको थियो ।

१६ दिसेम्बर १९४६ का दिन ‘The Buddhist Lodge’ मा ‘Buddhist Society of London’ को रजतजयन्ती (Silver Jubilee) बडो धूमधारका साथ लण्डनमा सम्पन्न भएको थियो । यस खुशीयालीमा लण्डनस्थित थाई राजदूतले “लण्डन बौद्ध संघ” लाई एक भव्य बुद्धमूर्ति प्रदान गरेको थियो ।

स्मरणीय छ क्रिसमस हस्पेले The Buddhist Lodge स्थापना गर्नु (१६ नभेम्बर १९२४) भन्दा १८ वर्ष आगाडि आर. जे. जायक्सन (R. J. Jackson) र आई आर. पायने (I. R. Paine) नामका दुई जना, बर्मामा संनिक जीवन बिताएर आइसकेका) व्यक्तिले ‘Buddhist Scociety of England’ नामले सन् १९०६ मा एउटा संस्था खोलिसकेका थिए । सन् १९०५ या वहाँहरू दुबैजना निली ब्ल्यूम्सबरी (Bloomsbury) स्थित Bury Street मा बौद्ध साहित्य सम्बन्धी एउटा पसल पनि खोलनुभएको थियो ।

यो खबर बर्मामा पुग्नासाथ, बर्मामा बुद्धधर्म अध्ययन गर्दै रहनुभएका अंगेज मिक्स आनन्द मेत्रेय (सन् १९०२ मा उपसम्पन्न) र अन्य एक अंगेज जे. एफ. एम. केखनी (J.F.M' Kechnie) विशेष प्रसन्न भई वहाँहरूले पनि रंगूनमा “Buddhism” नामक एक त्रिमासिक पत्रिका प्रकाशित गरी इङ्ग्लॅण्ड पठाउंदै गरे ।

यसरी बर्मासा रहेका मिक्षु आनन्द मेत्रोध्य (सन् १८७२-१९२३) र जे.एफ.एम केख्नी (जो पछि मिक्षु शीलाचार-सन् १९०६ मा मिक्षु जानातिलोकद्वारा ब्रवर्जित) को विशेष महत एवं सल्लाहद्वारा “Buddhist Society of London” लाई “The Buddhist Society of Great Britain and Ireland” को रूपमा पुनर्गठन गरेको थियो । २६ नवेम्बर १९०७ का दिन पुनर्गठन भएको यस संस्थाको अध्यक्ष प्रो. रोस डाय्विड्स (सन् १८४३-१९२२) नियुक्त हुनुभएको थियो ।

जब २३ अप्रिल १९०८ का दिन प्रथम धर्मदूत मण्डलको नेतृत्व गरी(आपने देशमा) मिक्षु आनन्द मेत्रोध्य इङ्गलैण्ड पुनर्नियो, तब वहाँले प्रचार प्रसारको प्रथम माध्यमको रूपमा “The Buddhist Review” नामक पत्रिका आपने सम्पादनमा प्रकाशन शुरू गर्नुभयो ।

यसको अतिरिक्त वहाँले प्रत्येक हप्ता आपनो व्याख्यान दिनुहुन्थ्यो । विभिन्न बलबहरूमा पनि निमन्त्रित भई वहाँको व्याख्यानको निमित्त जानुहुन्थ्यो ।

यसरी इङ्गलैण्डमा, विशेषतः लण्डनबासीहरूलाई आपने देशका एक बुद्धपुत्र (बौद्ध मिक्षु) द्वारा बुद्धर्मको ज्ञान हासिल गर्ने मौका प्राप्त भएको थियो । वहाँको उपदेशद्वारा तिनोहरूले थाहा पाए कि प्रत्येक मानवको सुख दुःख कुनै ईश्वरीय देन होइन न त मानवलाई कुनै ईश्वर (संसारको सूषिटकर्ता मानिने) को विश्वास ने आवश्यकता थियो । मानव आपनो स्वामी आफै हुन् । मानवको दुःखमुक्ति एवं शान्ति कुनै काल्पनिक देवतालाई पूजा गरेर पाउने होइन, त्यो त आफै ले प्रयत्न गरी आर्य-मार्ग [आर्य अष्टांगिक मार्ग मध्यम

मार्ग] अनुसार आचरण गरेर मात्र पाउन सकिन्छ ।

यसरी भौतिकवाद चरम सीमामा पुगेको देशका बासिन्दाहरूलाई बुद्धको आध्यात्मिक ज्ञान दिलाई धर्मबोध गर्ने मिक्षु आनन्द मेत्रोध्य [गृहस्थको नाम-आलन् बेनेट (Allan Bennett) सफल हुनुभएको थियो ।

तर अफसोस ! लण्डनबासीहरूले वहाँसित दुई दशक ने सम्पर्क [सम्बन्ध] राख्न नपाउदै पित्तरोग (Gall-Stone) एवं दमको शिकार हुनाको कारण द्यालिफोनिया (California)मा गएर स्वास्थ्योपचार गर्दा गर्दै पनि निको हुन नसकि ६ मार्च १९२३ का दिन वहाँले सदाको निमित्त यस संसार छोडेर जानुभयो ।

वहाँको निधनले इङ्गलैण्डमा बौद्धआन्दोलनमाथि ठूलो घटका पर्न गयो, यद्यपि आर.जे. जायक्सन (R.J. Jackson) को संगत [मित्रता] मा रही फ्रान्सिस पायने (Francis Payne) नामक एक अंग्रेज जो वहाँले इशाई धर्मका प्रचारक थिए, पछि बुद्ध, धर्म र संघ [त्रि-रत्न] माथि प्रटल थ्रद्वा राखी बुद्ध-धर्म प्रचारार्थं आपना सम्पूर्ण जीवन अर्पण गर्नुभएको थियो । वहाँले “The Buddhist Lodge” स्थापना हुनुगराहि सम्ममा बुद्धर्म सम्बन्धी ३६ वटा व्याख्यान दिइसक्नु भएको थियो ।

माथि उल्लेख गरिने सकै कि क्रिसमस हम्फे क्रान्सिस पायनेको व्याख्यान र आनन्दकुमार स्वामीको “Buddha and the Gosepal of Buddhism” भन्ने ग्रन्थको अध्ययनबाट प्रभावित हुनुभएको थियो ।

सन् १९४६ मा “लण्डन बौद्ध संघ” को रजत-
जयन्ती मनाएको वर्ष दिनपछि श्रीलंकामा सन् १९५० मा
बौद्धविद्वान् प्रो.जी.पी. मलालेशेकर (Prof. G.P.
Malalesekera) ले “विश्व बौद्ध भ्रातृत्व संघ”
(The World Fellowship of Buddhists) को स्थापना गर्नुभएको थियो । यस संघले शुरूमा २-२
वर्षको फरक गरी “विश्व बौद्ध सम्मेलन” सम्पन्न गर्दै
आएको थियो ।

यस अन्तर्गत ‘चतुर्थ विश्व बौद्ध सम्मेलन’
नेपालमा सम्पन्न भएको थियो । सन् १९५६ को १५
नवेम्बरदेखि २१ नवम्बरसम्म सम्पन्न भएको त्यस सम्मे-
लन [चतुर्थ] मा पनि क्रिसमस हस्क्रेले ने इङ्गलैण्डको
नेतृत्व गरिआउनुभएको थियो ।

क्रिसमस हस्क्रे एवं वहाँको समाले इङ्गलैण्डमा
बुद्धधर्म प्रचारार्थ श्रीलंका, बर्मा एवं भारतका सुप्रिय दृ
बौद्धविद्वान् हरूलाई निम्त्याई बरोबर धर्मोपदेश [व्याख्यान]
को कार्यक्रम पनि गराउँदै आएको थियो ।
विशेषतः वहाँहरूमा श्रीलंकाका चिक्कु वजिरानन्द, चिक्कु
भारद महास्थविर, बर्माका ऊ. थितिल, भारतका भद्रन्त
आनन्द कौशल्यायन प्रमुख थिए ।

यसको अस्तित्व यस संस्थाले ‘महाबोधि सभा’
का संस्थापक अनगारिक धर्मपाल (सन् १९६४-१९३३)
लाई स्वागत गर्नुको साथै सन् १९२७ देखि ने चिनियाँ
र जापानी चिक्कुहरूको तरफबाट महायानो बुद्धधर्मको
प्रचार-प्रसार पनि गराउँदै आएको थियो ।

सन् १९४८ मा, तिब्बतको एक वाणिज्य (व्यापार)
प्रतिनिधिमण्डल इङ्गलैण्ड आएको थियो । तिनीहरूले
लण्डन बौद्ध संघसित सम्पर्क राखी बुद्धधर्मको प्रचार-
प्रसारमा साथ दिने इच्छाले एक ‘Tibet Society
समेत खौली ल्हासासित सम्पर्क गराएको थियो । सन्-

१९६२ मा क्रिसमस हस्क्रे ‘तिब्बत सोसाइटी’ को
उपाध्यक्ष नियुक्त हुनुभएको थियो ।

यसरी यूरोपमा विशेषतः इङ्गलैण्ड बुद्धधर्म
प्रचारार्थ आपनो सम्पूर्ण जीवन धर्मके निमित्त अर्पण गर्नु
भएका क्रिसमस हस्क्रेले झण्ड छ दशक सम्म ‘लण्डन’
बौद्ध संघ लाई हरतरहले सक्रिय, गतिशील एवं धर्मगण्य
संगठन बनाउनको साथै बुद्धधर्म प्रचार-प्रसारको निमित्त
कथै गृन्थहरूको पनि निर्माण रचना गरी १३ अप्रिल
१९६३ का दिन, द३ वर्षके उमेरमा यस संसारबाट
बिदा हुनुभयो ।

वहाँको प्रमुख कृतिहरू:-

- 1- Buddhism
- 2- Zen Buddhism
- 3- Exploring Buddhism
- 4- The Wisdom of Buddhism
- 5- Karma and Rebirth
- 6- Walk on!
- 7- Via Tokyo
- 8- Zen Comes West
- 9- Zen a Way of Life
- 10- Thus Have I Heard
- 11- The Way of Action
- 12- Studies in the Middle Way
- 13- A Western Approach to Zen
- 14- Buddhists Studentst Manual
- 15- Popular Buddhist Dictionary
- 16- Concentration and Meditation
- 17- Sixty years of Buddhism in England

- यशकुमार बज्राचार्य ‘विवरण’

सुनसान अनि चकमन्न रातमा म एकले आपने सुरमा उद्देश्य विनाको यात्रा जैं भौतारिंदै थिएँ। उमंग उत्साह अनि प्रेरणा सबै चिसो चिसो बफिलो हावाले बरफ जर्ते जमाइसकेको थियो। म सागरको गहिराइ-भित्र शान्ति पाउन आपने दुनियाँमा भूलदै हिँडिरहेको थिएँ। सायद म आपने गहिराइभित्र तईरिंदै थिएँ हुला। त्यसैले मलाई न साथी न आफन्त न पराई न त आमा बाबुको सम्झनाले सताइरहेको थियो। मलाई के थाहा र यस जिन्दगीको उलिदो उमेरको आंधिवेरीमा पनि कति तेजगतिको आवेद्ध हुँदोरहेछ भनेर त्यस्ते मेरा मनभित्र उलिरहेका भावनाहरूले मेरा दिनहरू बितिरहेकाछन्। रातहरू सारा कथा र व्यथाहरू भुलाउन चिसो चिसो हावा लिएर दौडिरहेका छन्। जिन्दगीका मोडहरूमा आज यस्ते अनौठो विचारहरू सृजना भरहेका छन्। लाग्छ मलाई जिन्दगी खुशियाली बोकेर दौडिरहेछन् तर (जब) म अस्कन्छ आपनो वास्तविकतामाथि थचारिन्छु र म विस्तारै विस्तारै आपना भावनाहरूलाई भुलेर मानसिक शान्ति पाउन कोशिश गर्दछु। र विलीन भावनाहरूसंग अस्तर्द्वंद्व गर्दै अहिले सम्मका भौतिक विकास र शान्तिका कामहरूलाई सोच्दै मेरा भावनाहरूअगाडि बढ्दछन्।

अहिलेसम्म मानिसहरूले जे जति भौतिक विकास गर्दै गएका छन् तिनलाई विश्लेषण गरेर हेर्दा तो भित्र मानव मात्रका लागि लाभदायक तथा हानिकारक दुर्बको

मिथ्या भएको पाइन्छ। यसको असर समयको गतिसँगै विभिन्न क्षेत्रमा प्रतिविस्त्रित हुँदै आएको पाइन्छ।

मानवीय प्रवृत्ति जहिले पनि अगगामी भएको ले त्यसलाई सघाउ पुन्याउन समाजमा शान्तिको वातावरण हुनु आवश्यक छ। यदि यस्तो अनुकूल वातावरण विश्व-भरी नै भएमा विश्वशान्तिको अवस्था आउन लागेको मन्न सकिन्छ तर कहाँ यस्तो अवस्थाको सृजन, नै कहाँ भएको छ? जहाँ हेँयो जता आँखा लगायो अशान्ति र कोलाहलले कानको जालीलाई बङ्गाइ रहेहो छ। सबै-लाई थाहा छ मानवीय गुण र प्रतिभाको प्रस्फुटनको लागि विश्वशान्तिको अवस्था सर्वदा कायम रहनु नितान्त आवश्यक छ। यस्ता कुराहरू थाहा हुँदाहुँदै पनि नचाहिँदो जातीवादको धर्मको नाममा अशान्ति फैलाउनु एउटा बिडम्बना होइन त? यसरी मानवीय धर्मलाई नबुझनु नै समस्याको मुख्य जड भइरहेको छ भने अर्कोतर्फ पूर्ण चेतनशील प्राणीको नाताले मानिस आफू र आपना भावो सन्ततिको जीवन विभिन्न दुःख र झन्झटबाट टाढा रहेको सुख, शान्ति, विकास र प्रतिष्ठाको वातावरणमा बितोस भनेर जसेरी हुँल नयाँ नयाँ कुराको आविष्कार र अनु-सन्धान गरी भौतिक विकासको चरम सीमामा पुग्न हर-दम कोशिशरत रहनु जुन कुरालाई नराम्रो मन्न त सकिँदैन तर भौतिक विकासले भाव शान्ति कायम हुँल भन्ने धारणा विलकुल गलत हो।

आजका मानिस बेवल गाँस वास र कपासको परिपूर्तिमा मात्र सीमित र संहुए हुँदैन । उत सम्भाजको एक सक्रिय कायंकर्ताको रूपमा आपनो प्रतिभा र पौरखको प्रयोग गर्दै मानवीय कायं बढाई मानवकल्याणको बाटोतिर अग्रसर भई आध्यात्मिक शान्तिको लागि नैस-पाँक भादनाको पूर्ण विकास गर्न चाहन्छ । जन मानिसलाई आपनो बाँचनको लागि चाहिने उपयुक्त आवश्यकता को परिपूर्ति हुँदै जान्छ तब उसमा नयाँ कुरातर्फ सोच्ने र विचार गर्ने फुर्सद हुँछ । यिने प्रयासद्वारा मानवसमाजमा विज्ञान र प्रविधिको विकास भई अन्धविश्वास हटी तथ्यगत मायताहरु प्रतिस्थापित हुँदै जान्छन् ।

विश्वमा आज कतिपय मुलुकहरु आधारभूत आवश्यकता पूरा गरी मनोविज्ञान जीवनस्तर कायम गर्ने प्रयत्नशील छन् भने कति देशहरु भौतिक उन्नतिको पराकाष्ठमा पुगिसकेका छन् । भरतै क्रममा एक गोलार्धका मानिसले फल प्राप्तिका लागि अद्वाका साथ पुज्ने चन्द्रमामायि अर्को गोलार्ध का बहादुरले फुर्तिका साथ पाइलाटेक्ने भए । यस्तै प्रत्येक शुभकार्यमा बिध्न नपरोस भनी आराधना गरिने मंगलग्रहमायि माइक्रो उतारे ।

यसरी आश्चर्यजनक आविष्कार र अनुसन्धान गरी अधिकांश रोग र सगस्याहरुको समाधान गरेतापनि मानिसलाई ने गरिरहेको अमानवीय व्यवहार-बाट शाश्वत शान्ति प्राप्त गर्न धौंधो परिरहेको छ । यसरी विकासको चरम सीमामा पुग्दा पनि शान्ति नमिल्नु अर्को विडम्बना भइरहेको छ भने शान्ति भौतिक उपलब्धिभावा मिन्दै आध्यात्मिक अनुभूतिका बस्तु हुन् भनेर सोच्न

बाध्य भएको पाइन्छ । यसले आजको मानव भौतिक विकासबाट सञ्चुटी लिनु सहा आफैले बुनेको आणविक शास्त्रको इन्द्रजालमा फैसेर खरानी बन्ने डरले भयभीत हुँदैछन् ।

हामीले इतिहासका ही अमानवीय निरंकुश तब-रले नरसंहार भएका दुइबटा विश्वयुद्ध र अन्य कतिपय ताजा युद्धको घटनालाई कहाँ विसंन सकिन्छ र इतिहासका पानाहरू पल्टाई हेन्ने हो भने हाओ्रा आँखाबाट मात्र होइन हाओ्रा सृष्टिकर्ता आँखाबाट पनि आँसु आउन्छ । जिलेटिन र डाइनामाइटको आविष्कार गरेर करोडपति बन्ने अल्फ्रेड नोवेलको आपनो आविष्कारबाट नरसंहार हुन सक्ने देखी पश्चात्ताप मान्दै विश्वशान्ति र समृद्धिका लागि ठूलो धनराशिबाट नोवेल पुरस्कारको स्थापना गरी प्रायश्चित गरे भने नागासाकी र हिरोसिमामा हाँसी हाँसी बम खसाल्ने बहादुर त्यही दुष्कार्यको पश्चात्ताप यर्दा गर्दै पागल भएर परलोकभएको घटनाले पनि यस कुराको पुष्टी गर्दछ ।

यसरी इतिहासका पानामा यदाकदा अंकित भएका घृणित घटनाले विश्वकै विकास र प्रगतिको लागि मानिसलाई शान्तिको एकमात्र अपरिहार्यताको पाठ पढाएका छन् । वास्तवमा बाँचुन्जेल निर्धनक भएर जीवनको लक्ष्यमा अग्रसर भई मिलेर बाँचनको लागि एकमात्र सुगम उपायको बाटो शान्ति नै हो भन्ने मेरो धारणा छ । सामान्य सोचाइमा शान्तिलाई व्यक्तिगत शान्ति, परिवारिक शान्ति, शारारिक शान्ति र राष्ट्रिय शान्तिको रूपमा लिए पनि समस्त विश्व शान्ति नै आजको एकमात्र आवश्यकता हो भन्ने विचारमा कसेको दुई भत नहोला ।

Zen : Neither Religion nor Philosophy

- Ajaya Kranti Shakya

Sitting quietly
Doing nothing
Spring comes
And the grass grows by itself.

Simply, Zen Means Dhyan. To be so alone, so into your being that not even a single thought exists. Just the subjectivity exists and there is no object. Where there is Object, thought arises. Is then the object and thought are two different things. ? No, Object itself is just thought because if the object and thought are different then there will be a double state of thought. And thought cannot review thought. And the Zen is the consciousness without clouds, pure sky.

It is Like the empty Sky. It has no bounderies yet it is right in this place, ever profound and clear when you seek to know it, you cannot see it. You cannot take hold of it, but you cannot loose it.

In not being able to get it, you get it,

When you are silent, it speaks;
When you speak, it is silent.
Somebody asked the master, Bokuju:
'We have to dress and eat every - how do we get out of all that ?'

Bokuju answered: 'We dress, we eat'
The questioner said: 'I don't understand'
Bokuju answered: 'If you don't understand, put on your clothes and eat your food.'

The answer seems to be nonsense, Ibbberish. But he is saying; we also do it - we dress, a very subtle indication - we eat so totally that eater doesn't exist, Only eating. We dress so totally that the dresser doesn't come into being, but only dressing. We walk, but there is just the walk, no walker. Bokuju is saying: Do not bring yourself in, who is asking to get out of it. Simply eat and dress.

There is nothing equal to wearing clothes and eating food
Outside this there are neither Buddha nor Patriarchs

If you are walking, walking happens but is there any walker inside ? It is just a process, your legs move your body moves. But is there somebody sitting inside or does just the process exists ? If you become aware you will find only the process exist. But nobody inside. It is just your ego which is just non existential and how can you come out of it if you are not there, so drop this ego. It is only a group of elements which comes together to make this body. When it arises, only these elements arises when it ceases, only these elements cease. But do not say "I am arising" and "I am loosing". And in Zen you exist without there being anybody. You are and still you are not' That's what Tilopa emphasising: no self, no thought, Void.

It cannot be called void or not void or both or neither; But in order to point out. It is called the Void. And Tilopa precepts.

Mi - Mno, mi-bsam, Mi-dpyad-ching
Mi-bsgom, mi-Seno, sang-babs-bshany
That Means: No thought, No reflection
No analysis No cultivation
No intention;
Let it settle itself.

And Hui-neng compares the great void to space and call him it great, not just because it is empty, but because it contains Sun, Moon and Stars. Zen is to realize that one's own nature is like space, and that thoughts and sensations come and go in this "Original Mind" like birds through the sky, leaving no traces.

The Zen has nothing to do with discipline. If you say that it is attained by discipline, when the discipline is perfected it can again be lost. So Bokuju is saying: Don't ask a foolish question. The questioner had said: I don't understand. He may have come to find some disciplines how to become religious man. The man must have been sin-core. Every day again and again one goes on doing the same thing and he must have been fed up, bored. And every intelligent comes to this point and feel bored. They start feeling robot-like, you have been done same things not only in this life you have been doing them for millions of lives hence boredom. So the whole consciousness became so

fed up that the whole effort became 'how to get out of it?' And Bokuju said: If there is no body how can you get bored? Who will get bored, who is going to say that it is a repetition? And with Zen every morning is new fresh. Every moment is new then it is not a repetition of the past and it is like the dew drops on the grass in the morning. There is only a process a river of consciousness which goes on moving from known to unknown, moment to new moment. In this moment there is nothing which comes to be and which ceases to be. Thus there is no birth-and-death to be brought to an end. In this present moment wherefore the absolute tranquility. There is no limit to this moment and herein is eternal delight.

Bokuju says: we eat and dress and it is finished we don't create a problem out of it, because we cannot solve any problem. Though it is better not to create a problem and it is the only way to solve them. Thousands of philosophers exist who go on teaching you how to solve it but nothing happens. You remain egoist in miserable.

So, Lao - Tzu says:

Those who know do not speak;
Those who speak do not know.

But they will help you understand the problem, not to solve it, because the problem is false. Then the answer can't be right and philosopher are giving the answer and though that's how philosopher become mad. Every answer creates a new question.

And Zen says look at the problem itself there the answer is hidden and if the look is perfect the question disappears. And No question is even answered, it simply disappears. So in Zen monastery the Zen monks practice koan. Bokuju is saying: Accept life as it is, so if you do not understand put on your clothes and eat your food. He is saying: The mind is just a tiny part of your being and the part cannot understand only your total being can understand something. So forget about understanding what is the mind. If a tree can exist without understanding, flower can blossom without understanding. If the whole existence is there without understanding why bother?

Relax and be total, let things happen simple or if you creat problem then you become divided: And division is illusory, miserable and all the religion have helped to create division in you. All religion have helps the mind to become more and more dictatorial. And in ordinary sense the way of Zen is not a religion because it has no belief system. It doesn't belief, in god. It doesn't belive in the soul. It is tremendous uubelief. And divisions are false, with division comes conflict and voilence. So when you feel like sleeping,

go to sleep, wnen you feel like eating eat, you be natural and you be total. Then with wind and waves, you will always be living among blue mountains and green trees. If your true nature has the creative face of nature itself, whenever you may go, you will see fishes swim and geese flying. And the situation of Zen has always been -

Above, not a tile to cover the head; below, not an inch of ground for the foot.

Know it

Pure gold is procured by melting oreand removing all impuree substances. If people would melt the ore of thier minds and remove all impurities of worldly passion and egoism, they would all recover the same pure Buddha nature.

ह्वेनसांगया यात्रा वृत्तान्तय् थेरवाद

-भिक्षु सुदर्शन

बौद्ध इतिहास, संस्कृति व पुरातत्त्वया लोत मध्यय्
चिनिया यात्रीपिनि यात्रा वृत्तान्त नं छग् लोत खः।
यन चिनिया यात्री भिक्षुपिमध्यय् ह्वेनसांगया यात्रा
वृत्तान्तया लिङ्घंसाय् पालि सौत व थेरवादी बौद्ध निकाय
लिसे स्वापु दुगु खेया चर्चा यायेगु मनंतुना।

ह्वेनसांगयात द्वान चवांग, ह्वेनकांग अथवा सुमेन चवांग
नं धाः। तद्विसे चवंम्ह ह्वेनसांग च्यागू फूट तःधी धाइ।
खवातुसे चवंगु मिडाफुसिया क्वय् थीगु प्रभावशाली मिखा
दुम्ह ह्वेनसांग मां-बौया प्यम्हम्ह हानं दक्षिणवय् चीधीहृ
काय् खः। हूलकूल कालाकुलु मयःह्य बालख ह्वेनसांग-
यात वया दातिम्ह भिक्षु जुयाच्वंह्य वाजुं संघारामय्
द्वनायंकल। 'लोयांग' य् राजकीय भरण पोषणया
लागी ज्ञिप्यह्य भिक्षुपि ल्यये त्यंबलय् सलंस प्रार्थना-पत्र
बल। उमेरं ल्याज्याय् दुती नदुसां ह्वेनसांग ल्याज्या
याइगु थासय् फेतू बन। विषयपर्ति वयात खनेवं न्यन छ
सु? "ठाय् छ नं ल्यज्याया प्रतियोगिताय् दं वया ला?"
ह्वेनसांग लिसः बिल, "जि नं एव प्रयियोगिताय् दुत मध्यू।"
मास्ति वः, तर उमेर मगानाः प्रतियोगिताय् दुत मध्यू।

छ भिक्षु जुया: छु यायेगु?

भिक्षु जुया: तथागतयागु धर्मया जः न्यकभनं खयेकेगु
जिगु बिचाः खः।

लिसः न्यनाः ह्वेनसांगयात म्होउमेरसां सरकारी भरण

पोषण (छात्रवृत्ति) स ल्यल। व ज्ञिस्वदें दुबलय् धर्म
व्याख्यानय् नांजाल। वृशु छिग व त्सु प्रदेशय् वयागु
उपदेश न्यने मनं धयाहासुं हे मन्त। नीदें दुबले "शिगतू":
स उपसम्पन्न जुल, हान अबलय् तक शाकय धर्मया लेपु
दयनीहृ कथं प्रशंसाया पात्र जुल। ह्वेनसांगया मतिइ
धाःसा आचार्यपि थः थः विचारय् लानाच्वन। शाश्वत्या
सार थुपि आचार्य पिनि धारणा सिवय् पाः। उक्ति वया
पञ्च्रम देशय् फाहियान व चिनेन थे धर्म माः वथे वनेगु
मतिय् बन तर अबलय् धाःसा सुं हे देशं पिने बने मदुगु
जुयाच्वन।

ह्वेनसांगयात पिने बने मदुगु विशेष आजां बने
मफु। चेंग-क्वानया स्वदेंगु देय् (ई. ६३०) च्यालागु
लाय् नीखुदेया उमेरेय् यात्रा प्रारम्भ यानाः "चिन
चाउ" थंकः बन। "जिगु म्हया ला हे कुचा कुचा जूसां
लिहाँ बने मखु" धयागु प्रतिज्ञाम्हः ह्वेनसांग सलखि व
सीपि प्राणीपिनिगु क्वेय् हे लेपु यायां न्हयज्यात।
यात्राय् गुणं रथानपु, याकु व धमं प्रेमया मान भर्यादो
पने मफु। वैपुलय धर्मया अमृत वर्षा कपिला (कपिलबस्तु)
य् जक मखु पूर्वय् (चीनय) नं जुइमा धयागु मनं तुच
खः। महायान व थेरवाद धर्मया बारय् परिचितह
ह्वेनसांगया नुगलय् योगशास्त्र प्रति अद्वा दु। यात्राय्
वत्त (बलख) नगर जिक्षां दनाच्वंगु खन। यथे नं बल
१०० संघारामय् नं स्वदः थेरवादी भिक्षुपि अबलय्

दु। यन हे नव-संघारामय् बुद्धयागु दन्तधातु नं दुगु जुयाच्चन। दन्तधातु तुयू-हासु नःगु रंग। संघारामया उत्तरय् २०० फूट तःजागु छगः स्तूप पाली नगरय् निम्ह व्यापारीयात बुद्धं बुद्धगयाय् वि कथं बियादिज्याःगु लुसि व सं तयातःगु निगः स्तूप दु धयागु नं द्वेनसांगया वर्णनय् दु। नवसंघरामय् स्वंगुलि पिटक ब्वनात-पि ता-मो-पि-लो (धर्मप्रिय) ता-मो-कि-लो (धर्मकर) व प्रज्ञाकर धयापि स्वंगु थेरवादी भिक्षु पि नं बिज्यानाच्चवगु जुयाच्चन। प्रज्ञाकर भिक्षु कोष विभाषादिस दुगु द्वेनसांगयागु शंका मदयेकाविल। द्वेनसांग थन हे लच्छ च्चनाः यिभाषाशास्त्रया अध्ययन नं भिक्षु प्रज्ञाकरयाके यात। प्रज्ञ वस्पोल लिसे हे बाह्यीसंनिसे यात्राः याना द्वेनसांग केरची(गज) जनयदय थंकः वन।

अन द्वेनसांग बामियान् (अफगानिस्तान) या ब्रह्मान नगरय् थंबलय् भिगूति धर्मया केन्द्र खन। थन लोकोत्तरवादी (थेरवादी) द्वलंहः भिक्षुपि विज्याना च्चवंगु जुल। निहा महासंघिक विद्वान् भिक्षुपि आयंदास व आर्यसेनं तापाकनिसे वःहा द्वेनसांगयात प्रेमं स्वागत यात। नगरया उत्तर-पूर्वय् पहाडया पाखाय् १५० फूटया तःधीहु बुद्धया प्रतिमा दु। थनं पूर्वय् च्चवंगु संघारामय् १०० फूटया सिजः थुनातःगु ल्वहेया शाक्यमुनि बुद्धया मूति अले निर्वाण मङ्गाया १००० फुट दुगु मूर्ति दु धकाः यात्रावृतान्तय् च्चयातःगु दु। द्वेनसांगया यात्रावृतान्त कथं थुपि मूर्ति तःसकं भावपूर्ण जू।

कपिशा नगरया उत्तरय् हिमालय् दुथे ठगु थेरवादी विहार नं दु। विहारयात द्वेनसांग "शलोकिय" धया तःगु दु। थनयाह्य स्थविरं द्वेनसांगयात धाल थुगु विहार हानं सम्भाटया कायं दयेकेव्यूगु खःहानं छःपि नं उगु

देशं हे विज्याकम्ह खः उर्कि, थन हे विहारय् विज्याहु^१। उर्कि महयानया भिक्षुपिनि द्वेनसांग थन चवनीगु मयेकूसा द्वेनसांग चीनी राजकुमार दयेकूगु धकाः अन विहारय् च्चवंगु जुल। द्वेनसांगया धापु वथं थुगु विहारय् न्हपांनिसे जुयाच्चयाच्चवंये आःतकं वर्षावास संघया मुनेगु ज्या व धर्मग्रन्थया संगायना थे पाठ यायेगु ज्याः जुयाच्चवंगु दु। द्वेनसांग जनश्रुति कथं चीनी राजकुमारं विहारया सम्भारया निति स्वथनातल धाःगु थासं सलसः लूःया टुका व कौत लुयेकाविल। अले थुगु विहारय् वर्षावास च्चवन।

द्वेनसांग ना की लो हो (नगरहार) जनयदय् शाक्य बोधिसत्त्व (सुमेध) जेन तंग को [दीपकर] बुद्धयाके बुद्धत्व लायेत प्रायंत्वा याःगु थासय् ३०० फूट तःजाःगु स्तूप दयेकातःगु खन।

द्वेनसांग उ चंग न [उदान] थुखे सु पो स तु [सुभावस्तु] खुसिया निखे सिथय् १८००० भिक्षुपि चवनीगु १४०० संघाराम खंडहरय् थयन। नगरं पूर्वय् ५ ली उखे खन्तिवाद जातक कथं कूलाबू जुं थ.गु त्वाः तुति त्वाः थलं नं सहयागु क्षान्तिवादी मुनिया स्मृतिस दयेकातःगु तगोगु स्तूप छगः नं दुगु जुयाच्चवन।

द्वेनसांगया यात्रा वृत्तान्त कथं तक्षशिलां उत्तरी सीमा पुलाः सिधु मादी छो छुकाः दक्षिण-पूर्वपाखे २०० ली वनेवं पहाडया पाखा पाखा धवदुल। थन प्राचीन कालय् महासत्त्व राजकुमारं थाःगु शरीरया ला पित्यापि न्हयह्य धुँया भच्चातय्त दान व्यूगु धकाः धाइ। प्रज्ञ थनया चा व सिमाहः हे हाउ नः। थये जूगु महासत्त्वया हियागु कारणं धका मनूत्यसं धाइ फाहियानं नं महासत्त्वं चर्चा याःगु थाय्या वर्णन यान। तःगु थन लुमंके बहः जू यद्यपि नेपाःया विश्वासय् थुगु

स्थान नमोबुद्ध, (मथुरा) य खः ।

हे सांगया यात्रा वृत्तान्त कथं मो तु लो (मथुरा) य
शाकयमुनि बुद्ध, वस्पोलया शिष्य सारिपुत्र, मौद्गल्यायन
पूर्ण मैत्रायणीपुत्र, उपालि, आनन्द, राहुल व मञ्जुश्रीया
धातु स्तूप दुगु जुयाच्चवन । थुंपि स्तूपया पूजा चिन्म चिन्म
निकायर्यापिसं विशेष कथं याइगु जुयाच्चवन । ग्रन्थिभूमय ।

(तुतः)

अनुयायीपिसं सारिपुत्रथा धातु स्तूप, सूक्ष्मा अनुयायी
पिसं पूर्ण मैत्रायणीपुत्रयागु धातुस्तूप, विनयया
पक्षपिसं उपालियागु धातु स्तूप, चिक्षुणी पिसं आनन्दयागु
धातु स्तूप, आमणेरपिसं राहुलयागु धातुस्तूप, पूजा
याःसा महायानया अनुयायीपिसं बोधिसत्त्व यागु धातुस्तूपया
पूजा याइगु खः । *

पञ्चबुद्ध-भजन

प्रस्तुति- आशामाया वज्राचार्य, जनबाहा:

बुद्ध धर्म संघ ज्योती दरशन याये रे
मध्य दुवालस सिंहवाहन श्री वैरोचन मुनि रे
गथेन वसपोलया वरन, हिमालया उन रे
पूर्व दुवालस हस्थीवाहन श्री अक्षोभ्य मुनि रे
गथेन वसपोलया वरन, आकाशया उन रे
दक्षिण दुवालस तुरङ्गवाहन श्री रत्नसम्भव भुनि रे
गथेन वसपोलया वरन, सुवर्णया उन रे

पश्चिम दुवालस मयूर बाहन श्री अमिताभ मुनि रे
गथेन वसपोलया वरन, हिंगुलिया उन रे
उत्तर दुवालस गरुड बाहन, श्री अमोघसिद्धि मुनि रे
गथे नं वसपोलया वरन, श्यामवरण रे
गुँया च्चवसं भगवान् द्विज्याकल धर्म धातु
स्वयम्भूया दरशन याये रे
देगलं उत्तुउसे तुतल ब्बनाजुसे
रसनं बाजन धानाव रे

सुखया लेप

-मुनीन्द्ररत्न वज्राचार्य

सुख छु खः, दुख छु खः ? मनुखं मालाच्चंगु सुख
छु खः ? विद्वान्तसे धयाच्चंगु सुख छु खः ? सुखया
विषयय् आपालं मनुखं थःथःगु विचार च्चंकाच्चंगु दु ।
सुखयात क्याः इम्ह पाश्चात्य विद्वान् थःगु विचार
युक्थं च्चंकल— 'सुख दयेत रचंगू चीज दयेमा— बालाःगु
बैक व्यालेन्स, साःसाःगु खाना, बालाक पचय्यायेगु
शक्ति । (A good bank account, a good
cook and a good digestion.) च्चं स्वतां
चूलातकि व मनुखं सुख माःपिद तर च्चं गुलितक
पाय्छि विचाः याये वहः जू । इथेहे मेघह इम्ह मनुखं
धाल— निराशवादीत स्वयाः आशावादीत हस्क सुखी
धाइ थयेहे मेघह इम्ह मनुखं सुखया विषयय् युक्थं
विचाः च्चंकल— इहुङ्गु म्युजियम् वनेगु, इहुङ्गु कासा
म्हितेगु व इहुङ्गु थास्य चाःहिलाः सुखया अनुभव
कायेगु । गुलिस्थां धाल— व्याहो मज्जिपि मस्त अप्पो सुखो
धाइ । गुलिस्थां व्याहो जूपि मनूतसे अप्पो सुख कया-
च्चनी धाइ तर थन थी थी मनूया थी थी अनुभवयात
सुख धयाच्चंगन । वास्तवय् सुख छु खः गुगु खः छु निश्चित
याये फुगु मखु । जीवनया लक्ष्य सुख तायेकेगु खः तर च
सुख गन दु धंगु मसियाः सुखया लेपु युइके मफयाः मनूत
हीमी चायाद्यंगु दु ।

सुखया माःचा मनूया थी थी अनुभवय् लानाच्चंगु
दु । झोसं थःत गुगु सुख धकाः अनुभव याये व मेघ
मनूयात सुख मखयेफु । थथे इम्ह मनुखं प्रशस्त धंवा

कमाय् यानाः मोजमस्ती रूप खर्चयानाः सुख तायेकूसा
मेघसित अजाःगु खचं सुख काये फड मखु । मेघ मनूया
थःगु नां लिपातकं अक्षर यानातयेगु भावनां दान, धर्म
सेवा, सफू विकायेगु ज्या यानाः सुख कायेत स्वयाच्चनी
उक्ति सुखया विभिन्न रूप दु ।

मनुखं विभिन्न बस्तु व विचारयात सुख युइकह
स्वगु दुसा थयेहे भगवान् बुद्धं नं छु कथंया सुख प्राप्ति-
या लागी युक्थं विचार च्चंकाबिज्ञाःगु दु । वस्पोलयह
विचाः कथं—

- [१]. उत्थान सम्पदा— उत्थान व अथक परिश्रम
- [२]. आरब्ध सम्पदा— कमाय् यानातयागु धनया रक्षा
- [३]. कल्याणमित्रता— सज्जनपिनि सत्संग यायेगु
- [४]. समानता— आय अनुसार खर्च यायेगु

परिश्रम विना छु फलया संभावना मदु । उक्ति
मनुखं थःगु जीविकाया लागी नित्य परिश्रम यायेमा ।
परिश्रम दुगु पल हे मनुख तसकं सुखानुभूति काइ ।
हिचंति कमाय् यानाहयागु धनप्रति मनूतय् तसकं माया
मोह दयाच्चनी । धयाव बालाक सदुपयोग यायेगु स्वइ ।
लाकाः, त्याकाः, हेकाः कयातयागु धन सार्थक ज्याय्
प्रयोग जुइमखु । उक्ति मनुखं अथक परिश्रम यानाः हे
सुख कायेइ स्वबू । सुखं सुखया मू युइ मखु दुःखं हे
सुखया मू युआच्चनी ।

कमाय् यानातयागु धन सुरक्षा यानातयेमाः ।
 अचालाचातय् त व थर्पि बुरादुरि जुइबलय् खर्चयायेत
 छुमचा धन थयातयेमाः । आपाः मखु सीमित
 धनया सुरक्षित यायेवं भविष्यत् वैगु दुःखः विष्टि-
 यात चिइके फइ । धनया सुरक्षित यायेमाः धयागु
 बुद्धभगवान् या बिचाः खः ।

सुखया छगु आधार मित्रता न खः । क्रिपालुं
 खःत मतोतुसे ल्यू ल्यू वयाच्वर्वेव विद्वान् सज्जन व जःला
 खःला थःथितिपि न ल्यू ल्यू वयाच्वर्वगु दइ । उर्क जःला
 खःला व थःथितिपि नाप, थवंथवय् मित्रता वयाच्वने
 माः । छुं परय् जूसा आपत विपदय् साथ विइपि हे छर
 छिमेकी खः । युविनाप न्हयावले सं मिलय् जुयाच्वनेगु
 घेबां न्याये मदेगु सुख खः ।

सकसितं समान दृष्टि तयाः सद्व्यवहार याना

च्वने फइगु मेषु छगु सुखया लंपु खः । करपिनि सल घल
 जि थाय् माचो सां गये धकाः स्वांग केनेव सुख काये
 फइ मखु । आम्दानी अनुसार खर्च याये सयके माः ।
 ऋण कयाः खर्चयानां सुख पावय जुइ मखु ।

बुद्धं सुखयात सार्थक यायेत मनुखं मेगु व्यंगु
 गुण वा विचारनाप विरपरिचित जुइमाः धयागु
 महत्त्वपूर्णगु लंपु न क्यना विज्यागु दु-

[१] अत्थसुख- आवश्यक वस्तुत थःके दयेका च्वनेगु ।

[२]. भोगसुख - कमाय् यानागु धनया इच्छा धन्-
 सार भोगय् यायेगु

[३]. अनगसुख - ऋणी मजुइकाच्वनेगु

[४]. अनवज्जसुख - निर्दोष जीवन हनेगु
 भगवान् बुद्ध थुकथं सुखया लंपु केनाविज याना-
 सुख मालाच्वपिन्त ज्ञान वियाविज्यात ।

छुं खें सीके

१. विपश्यना ध्यानया ज्ञान कथं झोगु शरीरय् च्यता प्रकारया कीत दु ।

२. यशोधरा प्रवणित ज्वी धुकाः यागु नां भद्रकच्चाना स्थाविरा खः ।

३. सतिपट्टान ध्यान यायेबलय् दैगु न्हयगु फाइदा-

१. शोक मदैवनीगु २. डाह मज्जीगु ३. दुःख मदैवनीगु ४. दिवक व पीर

तनावनीगु ५. पाप चेतना तनाः स्मृति बल्लाना वैगु ६. मार्गफल ज्ञान लाइगु

७. निर्वाण लाभ ज्वीगु ।

भिक्षु पियदस्ति नायक

-भिक्षु शोभित श्रीलंका

मिक्षु पियदस्ति धालकि नेपालय चर्विंपि बौद्धतय संस्थ्य ।
वया अपो वस्पोल लंकायाहृ विद्वान धकाने न्यनातःगु दु ।
वस्पोलया बारय सुनानं स्यूथें मताया । वस्पोलया जन्म
१६१४सं जून महिनाया न तारीक कुन्हु श्रीलंकाया कोटहेन
धयागु नगरय जूगु खः । वस्पोलया गृहस्थीया नां प्रेमरत्न
खः । मचाबलय निसें बजिराराम विहारय वनाः भिक्षु
बजिरजाण बाखें पालीभाषा व सिंहल सयेकेगु यानाच्चंगु
खः । विहारय वनाच्चंचं छन्हु भिक्षु बजिर जाण नायकं
धयाबिज्यात कि आः सयेके सीके यायेगु गात, थन वा”
धका धाःगुया अर्थं गृहस्थाग यानाः थन विहारय
वया: चर्व वा धाःगु खः ।

छु दिन लिपा भिक्षु बजिरजाण नायकया वचनं
यानाः प्रवजित जुयाबिज्यात । नां ‘पियदस्ति’ धका:
तल । पाली, संस्कृत बुद्धधर्म, अंग्रेजी भाषा व मेमेगु
धर्मया बारय अध्ययन यायां छु वर्षलिपा वस्पोल
अंग्रेजीभाषाया किताब ठगु च्चयाबिज्यात । किताबया
नां *Stories of Buddhist India* खः च गृन्थ युवा
परिवद्य बिच्छय साप प्रचलित जुल, वस्पोलया जन-
प्रिय भाव अपो जुयावोःगु न च किताब यानाः धाःसां
ज्यु । वयां लिपा मेमेगु न अंग्रेजी भाषां किताबत च्चया
बिज्यात । उको मध्येय-

1. *Buddha's ancient Path*
2. *Buddhist meditation*

3. *Buddhism living message*

4. *One hundred thought*

5. *Book of Proct*

प्रधान खः । वस्पोल अंग्रेजी भाषां च्चयाबिज्याःगु
श्रन्तिम गृन्थ *The spectrum of Buddhism*
खः । अथे हे सिंहल भाषां नं यक्व किताबत च्चया
बिज्याये धुंकल । वस्पोल च्चयाबिज्याःगु न्हागु किताब
नं साप बांलाः थुइकेत नं अःपु । थुकियानाः यक्वसिया
वस्पोलया किताब छवनेत योः । वस्पोल च्चयाबिज्याःगु
घम्मपद धयागु किताब आतकं जापान, कोरिया,
थाई, इन्डोनेशिया, फ्रेन्च, दच् इत्यादि भाषां
परिवर्तन थाये धुंकल । वस्पोल किताब च्चयेत समर्थ
ये तु धर्मदेशना यानाबिज्याहृ बलय नं साप बांला
न्यैन्यैं मगाः ।

श्रीलंकाय वस्पोलया बाखं मन्यंपि ला माले हे
याकुहृ । अथे हे बाखं कनाबिज्याःगु याय नं कम हे ज्वी
श्रीलंकाय जक मखु विश्वे धर्म प्रचार यायेया
लागी वस्पोल बिज्यानाच्चंगु दु । थौं तक्क ज्ञिनिकोगु
विश्व धर्मप्रचार कोचायेकाः ज्ञिस्वकोगुया लागी
तयारी जुयाच्चंगु दु । निमवंणा बलकि वस्पोल
बिज्याहृ ।

भिक्षु नारदयां लिपा विदेशे धर्म प्रचार यायेत श्रीलंकाँ
बिज्याःपि भिक्षुपि मध्येय वस्पोल प्रमुख । श्रीलंकाय

दक्षलय् न्हापा T. V. अंगे जीभाणं धर्मं
 देशना यानाबिज्यागु नं वस्पोल खः । गृह
 त्याग यासांनिसे क्याः औं तक्क ५७ वर्षया बिचय्
 वस्पोल यानाबिज्यागु सेवायात गौरवया रूपय्
 श्रीलंकाया अमरपुर धयागु निकायाखे 'विश्वकीर्ति श्री
 शासन शोभान' धयागु सम्मान नायक पदबी लः लहागु
 डु । इव उत्सवयात श्रीलंकाया नांजाःपि नायक मिक्षु
 पि प्रमुख मिक्षुसंघर्षिं व श्रीलंकाया राष्ट्रपति प्रेमदास
 प्रधान मन्त्री दि. विजेतुं ग व मन्त्रीपि न मुनाव्यूगु खः ।
 प्रधानमन्त्री नायक पदबीया पविकापत्र बियाविल । थुगु
 उत्सवय् नायक मिक्षुपिन्सं नं राष्ट्रपति, प्रधानमन्त्री व
 मन्त्रीपिन्सं नं वस्पोल यानाबिज्यागु सेवायात प्रशशा यासे
 थः थःगु आशीर्वदि मिक्षु अभिनव नायकयात पूजा
 यात । उखुन्हु हे वस्पोलयात आर्थिशिर्वदिया रूपेय 'प्रिय-
 दर्शन' धयागु गृन्य नं पिक्याः वस्पोलयात प्रदान यात ।
 वस्पोल च्याबिज्यागु अन्तिम The Spectrum
 of Buddhism किताब नं वस्पोलयात राष्ट्रपति

लःलहात । थुगु उत्सवय् ब्रवति कायेत जितः न मौक ।
 चूलात, इव दिन मानय् याये या लागी यनला वस्पोलया
 बारय् यक्वं चरित्र कथा पविकाय् पिहाँ बल
 जितः न मतिइ बलकि पियदस्ति धयागु नां नेपालया
 लागी नं तधंगु नां खः । साथय् सकस्था न्यनातःगु
 नां खः । थये छाय्ले धाःसा विशेष रूप नेपाःया मिक्षुपि
 पितनाध्वबलय् हानं नेपाः देशय् डु कायेत कोशिस
 याःपि धर्मदूतपि मध्यय् वस्पोल नं छम्ह जूगलि खः ।
 साथय् वयां लीपा नं नेपालय् बुद्धधर्म स्थापना यायेया
 लागी यक्व ग्वाहालि यानाबिज्यात । उक्कि वस्पोलयात
 प्राप्त जूगु इव नायक पदबी नेपाःया [बौद्ध व अबौद्ध
 तय्] लागी छगु हृषया समाचार खः । थुगु बखतय्
 वस्पोल यानातःगु गुण लुमका वस्पोलयात
 निरोगी सुख, दीर्घायु कामना व हान हान
 बुद्ध धर्म संघ प्रचारया लागी यक्व ज्या याये फ्येसा
 धकाः प्रार्थना यायेगु यानातःगु गुण स्यूपि सकल
 नेपाल बौद्धतय्गु कर्तव्य खः ।

लोकनीतिया खँ

कोइलिया रूप वैगु सः खः । मिस्त्रय्गु रूप पतिवृता धर्म
 रक्षायायेगु खः । कुरूपमहसिया रूप विद्या खः ।
 ऋषि मुनिपिंगु रूप क्षमा व सहनशोलता खः ।

श्री बौद्ध गतिविषय

[नेपाली भाषा]

बुद्धपूजा एवं धर्मदेशना

२०४८ पौष ६, काठमाडौं

पूर्णिमाको कार्यक्रम अनुसार यहाँको आनन्दकुटी विहारमा भिक्षु महानाम स्थापित विर सभक्ष शीलप्रार्थना भई बुद्धपूजा भयो । सो बेला धारणेर कोण्डन्यले मन्त्र-स्थायो— “भगवान् बुद्ध वास्तविकरूपमा मूर्तिपूजाका विरोधी हुनुहुन्थ्यो । बुद्धको परिनिवाणिको ५०० वर्षपछि बुद्धको मूर्तिलाई ने पूजा गर्ने परंपरा ल्याइयो । आज बुद्धको मूर्ति संसारभरि व्याप्त छ । आजको बुद्धबादी बौद्धहरूले बुद्धको मूर्ति पूजालाई भक्ति र गुणगानको रूपमा नलिई बुद्धको गुण स्मरणको रूपमा लिएर त्यस-बाट आफ्नापनो व्यावहारिक जीवनमा परिवर्तन ल्याउन सक्नुपरेको छ तबमात्र बुद्धपूजा गरेको ठहर्छ ।”

सोही बेला धर्मदेशना गर्दै श्रीलकाबाट नेपाल भूमणमा आउनुभएका ए. देवसिरि महास्थविरले भन्नुभयो “बुद्धधर्मलाई सामाजिक, व्यावहारिक, आध्यात्मिक एवं दार्शनिक रूपमा अध्ययन गर्नुपर्छ । अकुशल कर्मबाट दूर रही कुशल कर्म संचित गरी आपनो मन आफैले पवित्र बनाउनुपर्छ भन्ने ने बुद्धधर्मको मूल सिद्धान्त हो ।” सिहली भाषामा व्याख्यात त्यस धर्मदेशनालाई भिक्षु प्रज्ञामूर्तिद्वारा भाषान्तर गरी सुनाउनुभएको थियो ।

भिक्षु विजितद्वारा पनि धर्म संबन्धमा आपनो भन्तव्य प्रकाश पारिएको सो बेला भिक्षुसंघ अवगारिकाहरू तथा उपासक उपासिकाहरूलाई भोजन प्रदान भएको थियो ।

दीर्घायुको कामना

२०४८ पौष १५, काठमाडौं—

श्री ५ बीरेन्द्रको ४७ वर्षो जन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा स्थानीय आनन्दकुटी विहारमा दायकसभाको आयोजनामा भौसूफ सरकारको सुस्वास्थ एवं दीर्घायुको कामना गरी भिक्षुसंघबाट महापरिवाण पाठ संपन्न भएको छ । सो बेला महास्थविर भिक्षु सुबोधानन्दले राजाको लागि शुभकामना गर्ने र राजाप्रजाको संरक्षण होओस् भनी चाहना राख्ने बुद्धधर्मको प्रथा ने हो भन्नुभयो ।

बौद्ध चार धाम तीर्थयात्रा

२०४८ पौष ११, काठमाडौं—

यहाँको बौद्ध प्रज्ञासंघको आयोजनामा भिक्षु मंत्रीको नेतृत्वमा ५४ जना बौद्ध धर्मालम्बी भएको टोलोसे १२ दिने बौद्ध चारधाम सम्पन्न गरेको छ । सो तीर्थयात्रा कार्यक्रमको सकलताको कामना गरी प्रतिनिधिसमाका सभामुख दमन ढुगानाले बुद्धधर्म तथा समाज सेवाप्रतिको भाव तथा समर्पणलाई अरु व्यापक तथा सार्थक बनाउन प्रेरणा भिलोस् भनी शुभकामना व्यक्त

गर्नुभएको ४ ।

भिक्षु प्रज्ञानन्दलाई महापण्डित उपाधी ।

२०४८ पौष ६, ललितपुर-

स्थानीय शाक्यसिंह विहारमा आयोजना गरिए-
को एक विशेष समारोहमा बर्मा सरकारद्वारा प्रदान
'गरिएको 'श्रगग महापण्डित' उपाधिलाई बर्मेली
सरकारको तर्फबाट नेपालका लागि बर्मिका राजदूत ला
मिङ्ग्न्टले भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थाविरलाई प्रदान गर्नुभए-
को ४ । ६३ वर्षीय प्रज्ञानन्द महास्थाविरले बुद्धदर्शन
बारे आपनो मन्तव्य पोखर्नुभएका वहाँको आफूलाई उक्त
उपाधि प्रदान गरिएको मा धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको
थियो । सो बेला उक्त विहारका अध्यक्ष भिक्षु धर्मपालले
एक वयोवृद्ध भिक्षुप्रति देखाएको सम्मानको सराहना
गर्नुभयो ।

वार्षिक महासभा संघन

२०४८ कातिक ८, श्रीलंका-

गतवर्ष स्थापना भएको नेपाल भिक्षु विद्यार्थी
संघको वार्षिक महासभा धर्मानुशासक भिक्षु पञ्चालोकको
प्रमुख आतिथ्यमा संघन भयो । श्रीलंकामा अध्ययनरत
भिक्षु श्रामणेर र अनगारिकाहरू संमिलित भई स्थापना
भएको त्यस महासभाको बेला आगामी वर्षको लागि
नयाँ कार्यकारिणी मण्डलमा भिक्षुहरू राहुल, चन्द्रगुप्त
पियरत्न, दीप्तकर र धर्ममूर्ती क्रमशः सभापति, उपस-
भापति, सचिव, उपसचिव र कोषाध्यक्षमा चुनिएका छन् ।
सदस्यमा भिक्षुहरू श्रीबाण महीय, उपतिस्स, सोमित
सद्वातिस्स र कोलित रहेका छन् ।

सो संघको सर्वसम्मतिले धर्मानुशासकमा नेपालको
तर्फबाट भिक्षु अश्वघोष महास्थाविर र भिक्षुपञ्चालोक
तथा श्रीलंकाको तर्फबाट भिक्षु अकुराटिये अमरवंश
नायक महाथेर र भिक्षु मायलगम विपुलसार महाथेर
चुनिनुभएको ४ ।

तेश्रो राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलनमा पारित प्रस्तवहरू

२०४८ मार्ग १०, सुनसरी-

धर्मोदयसभाको तत्त्वावधानमा धर्मोदयसभा
केन्द्र तथा पूर्वाञ्चल स्थित शाखाहरूको आयोजनामा
स्थानीय बुद्धविहारमा ३ दिनसम्म चलेको तेश्रो राष्ट्रिय
बौद्ध सम्मेलनको माननीय शिक्षा तथा संस्कृति संवी
रामहरि जोशीले उद्घाटन गर्नुभयो । त्यसबेलाको अह
सम्मेलनले निम्न प्रस्तावहरू पारित गरेको ४ ।

नेपालका सबै धर्म, दर्शन र संस्कृतिको पृष्ठभू-
मिमा प्रजातान्त्रिक सद्भावना बृद्धि गर्न, देशको संबद्धि
मा सबै धर्माबिलम्बीहरूको पूर्ण सहभागिता जुटाउन र
बहुदलीय प्रजातान्त्रिको पुनर्स्थापना पछि प्रजातान्त्रिका
स्वतन्त्रता एवं समानताका मूल दायित्व पूरा यस
संस्कैधानिक रूपमा सबै नेपाली समान हुनुपर्ने भएको ते
नेपाल अधिराज्यको सम्बिधानमा बहुजातीय र बहुम-
षीय द्यवस्था भए जस्तै बहुधार्मिक द्यवस्था पनि हुने
पर्ने र नेपाली संस्कृति तथा राष्ट्रिय एकताको विपरीत
अबधारणाको "हिन्दू अधिराज्य" भएको हुनाले नेपाल
अधिराज्यलाई धर्मनिरपेक्ष अधिराज्य बनाइनुपर्छ यस्ते
यो सम्मेलन सर्वसम्मीतिबाट माग गर्न ।

२) कानूनको दृष्टिमा देशका सम्पूर्ण

समान भएतापनि दलित, पीडित र शोषित जनजातिका लागि समान अवसरको वातावरण सूजना हुन नसकेको ले सरकारी एवं गैर सरकारी स्तरबाट प्रजातन्त्रका नवजागरणमा सास कर्ने पाएका जनतालाई आर्थिक, सांस्कृतिक र राजनीतिक क्षेत्रमा अगाडि बढाउन विशेष व्यवस्था हुनुपर्छ भन्ने यो सम्मेलन अपील गर्छ ।

३. शाक्यमुनि बुद्धारा प्रतिपादित वातावरणको संरक्षण र संबर्द्धन गर्ने व्यावहारिक उपचेतालाई हृदयंगम गर्दै शहरी क्षेत्रका प्रत्येक टोलका बौद्धहरूबाट र गाउँका प्रत्येक बौद्ध परिवारबाट कम से कम एउटा-एउटा रुख रोप्ने र हुक्काउने एवं बौद्ध सांस्कृतिक सम्पदा क्षेत्रको वातावरण संरक्षण र संबर्द्धन गर्न यो सम्मेलन अपील गर्छ ।

४. बुद्धधर्मको व्यावहारिक क्षेत्रको अनुसरण गर्न अज्ञानतावश व्यवहृत धार्मिक अनुष्ठितिका सिरुद्ध अभियान चलाउँदै आरित्रिक र मानसिक शुद्धता ल्याई परिवर्तन सेवामा अवित दुने भावनामा जागरूकता ल्याउनुपर्ने तथा बौद्ध एकता सुदृढ पार्न विभिन्न भाषामा बुद्धधर्म सम्बन्धीय परिधित शिक्षा आदिको अध्ययन अध्यापन व्यवस्था र प्रचार-प्रसार गर्नुपर्ने तथा नेपाल टेलिभिजन र रेडियो नेपाल लगायत श्री ५ को सरकारका समरूप संचार क्रोतबाट बुद्धधर्मलाई समान अवसर दिनुपर्ने तथ्यतिर यो सम्मेलन ध्यानाकर्षण गर्दछ ।

५. यो सम्मेलन नेपालका विगत राष्ट्रिय जन-गणनाहरू बैज्ञानिक पढ्निटिबाट र विश्वस्त रूपबाट नभएको ले धर्मोदयसभाबाट २०४८ सालको राष्ट्रिय जनगणना हुनुपर्याधि आवाज उठाइएका कुरा स्मरण गरिनुका सर्थे हालै सम्पन्न भएको राष्ट्रिय जनगणनाको

धर्म, भाषा र जातिको यथाथ तथ्यांक यथाशीघ्र जन-समक्ष तथाइनुपर्ने विचार व्यक्त गर्छ ।

६. नेपालका आदर्शपुत्र शाक्यमुनि बुद्धको विश्व-जातिको सम्बेदन, विश्व व्याप्त बौद्ध संस्कृति एवं बुद्धधर्म राष्ट्रिय गौरव भएको हुनाले अक्ष संसारका प्रायः जसो सबै प्रमुख विश्वविद्यालयहरूमा बुद्धोलजी र बुद्धिष्ठ स्टडिजको समुचित व्यवस्था भएको हुनाले बुद्धको जन्म-भूमि नेपालका विभूतन विश्वविद्यालय, संस्कृत विश्वविद्यालय र काठमाडौं विश्वविद्यालयमा बुद्धोलजी र बुद्धिष्ठ स्टडिजको आगामी शैक्षिक संवेदेखि नै व्यवस्था गर्न यो सम्मेलन जोडदार अपील गर्छ ।

७. नेपालको इतिहास, संस्कृति र पुरातत्वको अस्तित्व बुद्धधर्म र बौद्ध संस्कृतिसंगे गाँसिएको ले बुद्धधर्म राष्ट्रिय गौरव भएको यथार्थतालाई ध्यानमा राखी बुद्ध, बुद्धधर्म र बौद्ध-संस्कृतिप्रति जनचेतना जागृत गर्न एवं तमाम बौद्ध संघ संस्थाहरू अधिक बढ्नु परेको र श्री ५ को सरकारबाट शैक्षिक पाठ्यक्रममा पनि बुद्ध, बुद्धधर्म र बौद्ध-संस्कृतिलाई स्थान दिन यो सम्मेलन ध्यानाकर्षण गर्छ ।

८. हाम्रा सबै मिक्रोट्टहरूमा रहेका बौद्ध तीर्थ-स्थलहरू र बौद्ध सांस्कृतिक क्षेत्रहरूको तीर्थयात्राको व्यवस्था गर्न श्री ५ को सरकारबाट तन्मयताका साथ आवश्यक सहयोग सहुलियत जुटाइयोस् भन्ने जोडदार माग गर्दछ ।

९. शाक्यमुनि बुद्धको शील, समाधि र प्रज्ञाको उपचेतना र एकताको मूलाधार भएको ले नेपाल अधिराज्यका सबै बौद्ध निकायहरू अज्ञ बढी एकताबढ भई अगाडि बढ्नु एवं देशको सर्वाङ्गीण विकासमा आ-ग्रापनो क्षेत्रबाट सहभागी बन्न यो सम्मेलन अपील गर्छ ।

(बाकी पहिलो कभरको भित्री पेजमा)

प्र. अ. जि. का. का. दर्ता नं. ३४/०३४-३५

हु. द. नं. ४/०३६

नेपाल -
काठमाडौं,
पत्र भूषा ३००६

“आनन्दभूमि”

वितरण हुन नसकेमा फिर्ता पठाउनुहोस्ता ।

TO

Postage Stamp

प्रयोग गरी धर्म र सांस्कृतिक नीतिको संरक्षण गर्न एवं हिन्दूराष्ट्र सम्बन्धी आएको विवादलाई निराकरण गरी धर्मनिरपेक्षता कायम गर्ने प्रावधानको लागि संविधान संशोधनको प्रक्रिया अपमाउन थो ५ को सरकार सक्षम होस् भनी अनुरोध गरिएको छ ।”

[नेपालभाषा]

“अनगारिका कुशावती मन्त्र”

१११२ थिलामा ३, ये -

किण्डोल - निर्वाणमूलिस १६ देया वैस निसे बुद्ध शासनय थःगु जीवन त्याग यानाविज्ञानाः ८० देया वैसय अनगारिका कुशावती मन्त्र । दाह-संस्कार यायेत तःधंगु संघर्ष जूगु जूल । थःथिति जुचाच्चर्वंसि वस्त्रोलया मुनातःगु सम्पत्ति प्राप्त यानाः काये मदया: लिहांतु वंगु जूल । पार्थिव शरीरया शब्दात्रा यायेत उपासकोपासिकापि पृथम्हजक मुंगु व भिक्षु २ मह व शाम्भरपि ३ मह जक दुगु खः । पार्थिव शरीर बवद्वीपि मदया: अन्तेपि व अनगारिकादिसं हे दिप्य थंकरु खः । थुकियात लोकं ऐतिहासिक घटना कथं नालाकाःगु दु । थेरवाद शासनय च्चनाविज्ञायिन्त मरण लिपातःधंगु समस्या हे दाह-संस्कारया ख । लुम्के वहःजू कि भिक्षु अश्वघोष अहास्थविरजु छक: आनन्दकुटीस “अन्तेपि अनगारिकापि सीन्हाः फुगत्ते १०००।। दांतयाः सिनावनेमा: गुकियानाः दाह-संस्कारयात टेवा जूवती” धकाः धं बिज्यागु खः । दिप्य भिक्षु सुमेधं पञ्चशील प्रार्थना धुकाः धं बिज्यात “थुम्ह कुशावती अनगारिकाया पार्थिव शरीरं झीत न वहे लंपुइ वनेमापि खः धैंगु मार्गो-पदेशया नापं अनित्य दुःख अनात्म शर्वोकाकायेकुसा मृत्यु स्याभाविक धंगु जुई मखुसा अस्वाभाविक तायेका: चिन्ता क्याच्चवते माली । उकि मदयावंम्ह अनगारिकाया झीस निवाणि कामना याये ।” □

मुद्रक - शोभाभगवती प्रिन्टिङ्ग प्रेस, इल्को, झेत्रपाटी, ये । फोन नं. २-१२५६१